

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tadeáš Kovařík

Kronika města Chebu Pankráce Engelharda z Haselbachu

Příspěvek k městskému kronikářství raného novověku

The Chronicle of Town Cheb of Pancras Engelhard of Haselbach

Contribution to the historiography of towns in the early Modern Period

Praha 2017

Vedoucí práce: prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc.

Na tomto místě bych rád poděkoval paní prof. PhDr. Lence Bobkové, CSc., za vedení této bakalářské práce. Za cenné rady a připomínky také děkuji panu PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. ledna 2017

Tadeáš Kovařík

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá městským kronikářstvím raného novověku na příkladu kroniky města Chebu Pankráce Engelharda z Haselbachu z roku 1560, které patří významné místo v chebské historiografické tradici.

Práce nejprve pojednává o pramenech a literatuře k tomuto tématu. Na základě odborné literatury je definován žánr kroniky, především městské kroniky. Stručně je pojednáno o vývoji kronik českých měst v předbělohorském období a o dějinách městského kronikářství ve Zhořelci.

Další kapitola představuje dějiny města Chebu, jeho ekonomické zázemí a politické postavení v Českém království i Svaté říši římské.

Dále je nastíněn vývoj chebského písemnictví v raném novověku, jemuž následuje pojednání o chebských městských kronikách předbělohorského období. Samostatná pozornost je věnována autografu kroniky Pankráce Engelharda z Haselbachu i všem dalším dochovaným rukopisům této kroniky. Zvlášť je pojednáno o iluminacích, které autograf kroniky obsahuje. Představena je také edice tohoto díla, již vydal Heinrich Gradl. Další kapitola popisuje osobnost a život Pankráce Engelharda.

V následující kapitole je popsán obraz českých králů a římských panovníků středověku a raného novověku, jak vyplývá z textu této kroniky. Stejným způsobem je podán politický obraz města Chebu.

Závěr práce získané poznatky shrnuje a sumarizuje.

Klíčová slova

Cheb, kronika, městské kronikářství, Pankrác Engelhard z Haselbachu, raný novověk

Abstract

The present thesis deals with city chronicles from the early Modern period with particular focus on the 1560 chronicle of the city of Cheb by Pancras Engelhard of Haselbach which is an important piece of work for the historiographical tradition of the city.

The thesis first focuses on literature and other resources related to the topic. Scientific literature is used to define chronicles as genre with emphasis on city chronicles.

There is a brief description of the development of chronicles of the Kingdom of Bohemia from the period before the battle of White Mountain and an overview of the history of chronicles of the town of Žhořelec.

Another chapter presents the history of the city of Cheb, its economic background and political position within the Kingdom of Bohemia and the Holy Roman Empire.

Furthermore, the development of literature of the city of Cheb in the early Modern period is described. A section on the chronicles of the city of Cheb from the period before the battle of White Mountain follows. Particular attention is paid to the manuscript of the chronicle by Pancras Engelhard of Haselbach and to other manuscripts of this chronicle still in existence. A special chapter is devoted to the illuminations this chronicle contains. The edition of the chronicle by Heinrich Gradl is described, too.

Another chapter describes Pancras Engelhard and his life. The following chapter focuses on Czech kings and emperors of the Holy Roman Empire from the Middle Ages and the early Modern period as provided for by the text of the chronicle. The political image of the city of Cheb is presented in the same manner.

The last chapter presents findings of the thesis.

Keywords

Cheb, chronicle, historiography of towns, Pancras Engelhard of Haselbach, early Modern Period

Obsah

Úvod.....	8
1. Rozbor pramenů a literatury.....	9
1.1 Prameny	9
1.2 Literatura.....	9
2. Městské kronikářství předbělohorského období v Českém království.....	13
2.1 Žánr kroniky a městské kroniky	13
2.2 Městské kronikářství a kroniky měst Českého království předbělohorského období.....	16
2.3 Městské kroniky ve vedlejších zemích na příkladu Zhořelce	18
3. Cheb a Chebsko, dějiny, hospodářství a politické postavení.....	21
4. Písemnictví města Chebu v předbělohorském období.....	27
5. Chebské městské kroniky předbělohorského období.....	28
5.1 Kronika Pankráce Engelharda z Haselbachu a její význam	28
5.1.1 Kronika komendy německého řádu v Chebu	30
5.2 Kronika Hanse Schönstettera	31
5.3 Kronika Endrese Baiera	32
5.4 Kronika Pankráce Engelharda, Jana Goldhammera, Baltazara Brusche a jeho synů Jana a Abraháma.....	34
5.5 Dílo Adama Fabiána Zolitsche.....	35
5.6 Dílo Kašpara Brusche	36
6. Rukopisy kroniky Pankráce Engelharda z Haselbachu.....	38
6.1 Autograf kroniky	38
6.1.1 Edice kroniky a Heinrich Gradl.....	39
6.2 Iluminace v autografu kroniky.....	40
6.3 Další rukopisy kroniky	41
7. Osobnost Pankráce Engelharda z Haselbachu	48

8. Obraz českých a římských panovníků středověku a raného novověku v kronice Pankráce Engelharda z Haselbachu	49
9. Politický obraz Chebu a Chebska v kronice Pankráce Engelharda z Haselbachu ..	57
9.1 Cheb	57
9.2 Chebsko.....	58
Závěr	59
Seznam pramenů.....	61
Seznam literatury	62
Seznam příloh	65
Příloha 1	66
Příloha 2.....	67
Příloha 3.....	68
Příloha 4.....	69
Příloha 5.....	70
Příloha 6.....	71
Příloha 7.....	72
Příloha 8.....	73
Příloha 9.....	74
Příloha 10.....	75
Příloha 11.....	75
Příloha 12.....	76

Seznam použitých zkratk

AM – Archiv města

KPVHAS UK – Katedra pomocných věd historických a archivního studia Univerzity Karlovy

MVGDB – Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen

MZČK – Minulostí Západočeského kraje

SOkA – Státní okresní archiv

Úvod

Předkládaná bakalářská práce se zabývá problematikou městského kronikářství raného novověku v zemích Koruny království českého. Zvláště se zaměřuje na kroniky města Chebu z předbělohorského období, které jsou představeny na kronice Pankráce Engelharda z Haselbachu z roku 1560, která založila chebskou historiografickou tradici, v níž jí vždy náleželo mimořádné místo.

V první kapitole jsou představeny prameny této práce a je rozebrána odborná literatura k tomuto tématu.

Ve druhé kapitole je na základě literatury definován žánr kroniky se zvláštním zřetelem ke kronikám městským. Poté je stručně pojednáno o vývoji kronik měst v České republice v předbělohorském období. Pro srovnání je představen vývoj městského kronikářství ve Zhořelci.

Třetí kapitola pojednává o dějinách města Chebu, jeho politickém postavení v Českém království a ve Svaté říši římské i jeho ekonomickém zázemí.

Čtvrtá kapitola nastiňuje vývoj chebského písemnictví v raném novověku a kulturu města Chebu v tomto období. Na tuto kapitolu navazuje pátá, která pojednává o chebských městských kronikách předbělohorského období. V samostatných podkapitolách se věnuje dílům Pankráce Engelharda z Haselbachu, Hanse Schönstettera, Endrese Baiera, Jana Goldhammera, Baltazara Brusche a jeho synů Jana a Abraháma, Adama Fabiána Zolitsche a Kašpara Brusche.

Šestá kapitola věnuje samostatnou pozornost autografu kroniky Pankráce Engelharda z Haselbachu i všem dalším dochovaným rukopisům této kroniky, kterých je v dnešní době známo osmnáct. Zvlášť je pojednáno o iluminacích, které autograf kroniky obsahuje. Představena je také edice tohoto díla, již vydal chebský archivář Heinrich Gradl roku 1884. Sedmá kapitola popisuje osobnost a život Pankráce Engelharda.

Osmá kapitola popisuje obraz českých králů a římských panovníků středověku a raného novověku, jak vyplývá z textu této kroniky. V deváté kapitole je stejným způsobem podán politický obraz města Chebu a Chebska, který je v této kronice fixován.

Závěr práce získané poznatky shrnuje a sumarizuje.

1. Rozbor pramenů a literatury

1.1 Prameny

Hlavním pramenem této práce byla kronika Pankráce Engelharda z Haselbachu, která byla dokončena roku 1560 a které patří významné místo v bohaté historiografické tradici města Chebu. Tato práce vychází především z edice kroniky, kterou v roce 1884 vydal ředitel chebského archivu Henrich Gradl jako třetí svazek řady *Deutsche Chroniken aus Böhmen*.¹ Jedná se o jediné tištěné vydání této kroniky. Přihlíželi jsme však také k autografu kroniky, který je uložen v Knihovně Národního muzea.² Tento rukopis je dostupný také v elektronické podobě na stránce *Manuscriptorium*.³ Dále bylo přihlédnuto i rukopisům Engelhardovy kroniky, které jsou uloženy v chebském archivu. Především se jedná o rukopis, o němž se uvažuje jako o možném podkladu Gradlovy edice.⁴ Také tento rukopis (avšak i jiné rukopisy této kroniky uložené v chebském archivu) je dostupný elektronicky, a to na stránce *Porta fontium*.⁵

Pokud se v textu této práce objevují citace z Engelhardovy kroniky, jsou převzaté z výše uvedené Gradlovy edice. Veškeré překlady z německého jazyka jsou dílem autora této práce.

1.2 Literatura

Ve druhé kapitole této práce je nejprve definován žánr kroniky. K této definici byla využita jak literatura historiografická, tak literárněvědná. Z historiografické literatury se jedná o knihu Zdeňka Beneše *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepisectví*,⁶ studie Jaroslava Kolára *K typologii české historické prózy z období humanismu*, která vyšla v knize *Návraty bez konce. Studie k starší české literatuře*,⁷ a studie Tina Frödeho *Die Bautzner Stadtchroniken. Betrachtung der Beziehung zu Böhmen*, jež byla vydána ve sborníku *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die schriftliche*

¹ Gradl, H. (ed.): *Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III*. Prag 1884. Tato edice je dostupná také elektronicky na adrese kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowPageDoc.do?id=1081493&mcp=&s=jpg&author=.

² Signatura VI F 43.

³

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.

⁴ Cheb SOKA, fond č. 1: AM Cheb – Knihy, inv. č. 992.

⁵ <http://www.portafontium.eu/chronicle/soap-ch/00001-mesto-cheb-vogl-1779-1818-sig528>.

⁶ Beneš, Z.: *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepisectví*. Praha 1993.

⁷ Kolár, J.: K typologii české historické prózy z období humanismu. In Kolár, J., *Návraty bez konce. Studie k starší české literatuře*. Brno 1999. s. 195–207.

*Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert.*⁸ V tomto sborníku vyšlo několik dalších užitečných studií, které se vztahují k městskému kronikářství raného novověku. Jmenovat lze studie Blanky Zilynské *Die Böhmisches Chronik Benedikt Johnsdorfs über die Böhmisches Krone und die Stellung Schlesiens im Rahmen der Kronländer,*⁹ Lucyny Harc *Schlesien als Gebiet der Böhmisches Krone in der frühneuzeitlichen schlesischen Historiographie,*¹⁰ Jana Zdichynce *Die Chronistik der Stadt Lauban des 16. und des ersten Drittels des 17. Jahrhunderts und ihre bohemikalen Bezüge,*¹¹ Petra Hrachovce *Böhmisches Themen in den Erzählungen über die Gründung und Frühgeschichte der Stadt Zittau in Zittauer Stadtchronistik des frühen 17. Jahrhunderts,*¹² Jitky Wohlghemuthové *Persönlichkeit und Werk von Christophorus Manlius und deren bohemikale Bindungen*¹³ a v neposlední řadě také studii Lenky Bobkové *Stadt, Region und Herrscher in der spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Historiografie der Oberlausitzer Städte am Beispiel der Stadt Görlitz,*¹⁴ která byla využita v této práci v kapitole o zhořeleckých městských kronikách. Přehled vývoje české historiografie podávají František Kutnar a Jaroslav Marek v objemné publikaci *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví.*¹⁵

Z literárněvědné produkce byly využity základní slovníkové příručky. Z nich je potřeba zmínit především heslo *Kronika* od Petra Čorneje v *Encyklopedii literárních žánrů.*¹⁶ Dále se jedná o příslušná hesla v *Malém labyrintu literatury* Dušana Karpatského,¹⁷ *Lexikon*

⁸ Fröde, T.: Die Bautzner Stadtchroniken. Betrachtung der Beziehung zu Böhmen. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert.* Praha 2011. s. 344–352.

⁹ Zilynská, B.: Chronik Benedikt Johnsdorfs über die Böhmisches Krone und die Stellung Schlesiens im Rahmen der Kronländer. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert.* Praha 2011. s. 82–108.

¹⁰ Harc, L.: Schlesien als Gebiet der Böhmisches Krone in der frühneuzeitlichen schlesischen Historiographie. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert.* Praha 2011. s. 109–123.

¹¹ Zdichynec, J.: Die Chronistik der Stadt Lauban des 16. und des ersten Drittels des 17. Jahrhunderts und ihre bohemikalen Bezüge. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert.* Praha 2011. s. 353–373.

¹² Hrachovec, P.: Böhmisches Themen in den Erzählungen über die Gründung und Frühgeschichte der Stadt Zittau in Zittauer Stadtchronistik des frühen 17. Jahrhunderts. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert.* Praha 2011. s. 374–402.

¹³ Wohlghemuthová, J.: Persönlichkeit und Werk von Christophorus Manlius und deren bohemikale Bindungen. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert.* Praha 2011. s. 403–415.

¹⁴ Bobková, L.: Stadt, Region und Herrscher in der spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Historiografie der Oberlausitzer Städte am Beispiel der Stadt Görlitz. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert.* Praha 2011. s. 318–343.

¹⁵ Kutnar, F. – Marek, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví.* Praha 2009.

¹⁶ ČORNEJ, P.: Kronika. In Mocná, D. – Peterka, J. et al., *Encyklopedie literárních žánrů.* Praha 2004. s. 332–337.

¹⁷ Karpatský, D.: *Malý labyrint literatury.* Praha 2001.

literárních pojmů Libora Pavery a Františka Všetického,¹⁸ *Průvodce literárními pojmy* Jarmily Kaločové,¹⁹ *Slovníček literárních pojmů* Františka Tenčíka²⁰ a *Slovník literární teorie* Štěpána Vlašína a kolektivu.²¹

V kapitole o dějinách Chebu bylo využito především několik děl, jejichž autory jsou chebští historici a archiváři. Jedná se o dvě díla Jaromíra Boháče: *Cheb město. Historicko-turistický průvodce č. 11*²² a *Cheb*.²³ Dalším historikem, který se zabýval dějinami Chebu, je František Kubů. Z jeho pera vzešly knihy *Štaufská ministerialita na Chebsku*²⁴ a *Chebský městský stát. Počátky a vrcholné období do počátku 16. století*.²⁵ Dalšími důležitými publikacemi jsou knihy Kateřiny Iterské a kolektivu *Cheb 1322–1972*²⁶ a Evy Šamánkové *Cheb*.²⁷ Zajímavou knihou je také *Cheb. Město evropských dějin* od Franka Boldta.²⁸ Z německé historiografie je potřeba zmínit knihu Heriberta Sturma *Eger – Geschichte einer Reichstadt*.²⁹

Městskými kronikami raného novověku se zabývala především Marie Tošnerová. Její dílo také přináší největší počet informací k chebským městským kronikám. Nezbytné je zmínit knihu *Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v letech 1526–1620*³⁰ a disertační práci této autorky *Raně novověké narativní prameny k dějinám českých měst*.³¹ Dále byly využity dvě studie této autorky: *Kroniky českých měst raného novověku*, která vyšla ve sborníku *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2008. Sborník ze 17. odborné konference v Olomouci z 5.–6. listopadu 2008*,³² a *Narativní prameny k dějinám českých měst z období raného*

¹⁸ Pavera, L. – Všetický, F.: *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc 2002.

¹⁹ Kaločová, J.: *Průvodce literárními pojmy*. s. 1., 1991.

²⁰ Tenčík, F.: *Slovníček literárních pojmů*. Praha 1976.

²¹ Vlašín, Š. et al.: *Slovník literární teorie*. Praha 1984.

²² Boháč, J.: *Cheb město. Historicko-turistický průvodce č. 11*. Domažlice 1999.

²³ Boháč, J.: *Cheb*. Praha – Litomyšl 2008.

²⁴ Kubů, F.: *Štaufská ministerialita na Chebsku*. Cheb 1997.

²⁵ Kubů, F.: *Chebský městský stát. Počátky a vrcholné období do počátku 16. století*. České Budějovice 2006.

²⁶ Iterská et al.: *Cheb 1322–1972*. Cheb 1972.

²⁷ Šamánková, E.: *Cheb*. Praha 1974.

²⁸ Boldt, F.: *Cheb. Město evropských dějin*. Praha 2010.

²⁹ Sturm, H.: *Eger – Geschichte einer Reichstadt*. Augsburg 1951.

³⁰ Tošnerová, M.: *Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v letech 1526–1620*. Praha 2010.

³¹ Tošnerová, M.: *Raně novověké narativní prameny k dějinám českých měst*. Disertační práce, KPVHAS UK. Praha 2012.

³² Tošnerová, M.: *Kroniky českých měst raného novověku. Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2008. Sborník ze 17. odborné konference v Olomouci z 5.–6. listopadu 2008*. Olomouc 2009. s. 175–185.

novověku ve Sbírcce rukopisů Archivu Národního muzea, která vyšla ve sborníku *Studie o rukopisech* XLI.³³

Informace o několika autorech chebských kronik lze nalézt v Gradlově předmluvě k výše uvedené edici *Deutsche Chroniken aus Böhmen*³⁴ a v pátém svazku *Rukověti humanistického básnictví v Čechách a na Moravě* od Antonína Truhláře.³⁵

O iluminacích autografu kroniky Pankráce Engelharda pojednává Pavel Brodský v knize *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*.³⁶ Velmi pečlivě je celý autograf Engelhardovy kroniky popsán také na webu *Manuscriptorium*.³⁷

Informace o edici *Deutsche Chroniken aus Böhmen* a Heinrichu Gradlovy podává Ivan Hlaváček ve studii *Nástin historiografie města Chebu a Chebska*, která vyšla ve *Sborníku Chebského muzea*,³⁸ a Jaromír Boháč v knize *Deset obrazů z dějin Chebského muzea*.³⁹

³³ Tošnerová, M.: Narativní prameny k dějinám českých měst z období raného novověku ve Sbírcce rukopisů Archivu Národního muzea. *Studie o rukopisech* XLI, 2011. Praha 2011. s. 93–112.

³⁴ Gradl, 1884.

³⁵ Truhlář, A.: *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě / 5 S-Ž*. Praha 1982.

³⁶ Brodský, P.: *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*. Praha 2000.

³⁷

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.

³⁸ Hlaváček, I.: *Nástin historiografie města Chebu a Chebska*. *Sborník Chebského muzea* 1997. Cheb 1997. s. 132–140.

³⁹ Boháč, J.: *Deset obrazů z dějin Chebského muzea*. Cheb 2003.

2. Městské kronikářství předbělohorského období v Českém království

Tato kapitola stručně představí základní terminologii, již tato práce používá. Půjde především o vymezení žánru kroniky a jednoho jejího typu, a to městské kroniky. Následně bude nastíněna problematika městského kronikářství vůbec a představeny počátky městských kronik v Českém království před Bílou horou. Pro srovnání bude následovat kapitola o raně novověkých kronikách Horní Lužice na příkladu města Zhořelce.

2.1 Žánr kroniky a městské kroniky

Výraz kronika pochází z latinského *cronica*, které má svůj původ v řeckém *chronos* - 'čas'. Význam výrazu kronika je tedy 'věci časové' a znamená dějepisné knihy. V raném středověku se ve významu kronika objevují také označení *acta* (příp. *series*, *summa temporum*). Také sám význam výrazu kronika je značně rozkolísaný, jelikož může označovat i anály, historie či rozličné další narativní texty. Žánrové prolínání kronik, análů a historií bylo totiž ve středověku běžné. Mnoho kronik je proto známo pod názvem historie nebo anály, příp. letopisy. Tato promiskuita označení platí také opačně.⁴⁰

Ani humanistická literatura neodlišovala kroniky, paměti/memoáry a historie. Pod všemi těmito názvy se objevují prozaická i veršovaná díla s historickou tematikou, spisy naučné i beletristické. Ani v humanismu ještě nebyly jasně vymezené hranice mezi historií a literaturou. Autoři tato označení užívali značně libovolně a subjektivně, nejčastěji se objevuje název paměti.⁴¹

Kroniky byly důležitým historiografickým žánrem ve středověku a v raném novověku, především do 17. století,⁴² ačkoliv byly zastoupeny již v literatuře starověké.⁴³

V užším smyslu představuje kronika dějepisický žánr především středověké literatury, který v chronologickém pořadí zachycuje (obvykle s krátkým komentářem) historické události. Základní periodizační a kompoziční schéma kroniky tvoří většinou jednotlivé roky či významné historické mezníky, např. nástup nového panovníka. Větší kronikářská díla jsou pak členěna podle svého obsahu nebo výrazných chronologických celků do knih a kapitol. Celé kronice, případně jejím jednotlivým knihám, většinou předchází autorova předmluva,

⁴⁰ Čornej, 2004, 332.

⁴¹ Tošnerová, 2009, 178–179.

⁴² Karpatský, 2001, 299.

⁴³ Pavera – Všeticka, 2002, 193.

kteřá obvykle obsahuje omluvu ze skromnosti (tzv. *captatio benevolentiae*) a vysvětlení smyslu práce.⁴⁴

Kronika má přísný řád. Většinou v ní lze objevit určitou filozofickou koncepci, dějinně filozofickou představu o uspořádání světa a ideové zacílení. Je v ní totiž patrný jasný záměr, směřuje k určitému cíli. Proto také bývá označována jako žánr tendenční literatury.⁴⁵

Autor kroniky zachytil dějinné události chronologicky v takové podobě, jak se o nich dozvěděl nebo jak je sám prožil, fakta si však vybíral. V běhu dějin nehledal větší souvislosti a příčinné vztahy, většinou také ani neověřoval důvěryhodnost informací, které zapisoval, proto se v kronikách objevují také nedůvěryhodné informace.⁴⁶ To je důsledkem toho, že kronika spojuje historické události, které se dochovaly v pověstech a legendách, s ústní tradicí i osobními zkušenostmi autora.⁴⁷

Kronika obvykle bývá dílem jednoho autora, jehož jméno je většinou známé. Ve srovnání s anály obsahuje kronika větší počet záznamů, které někdy bývají komentované a často přerůstají v ucelené příběhy. Kroniky však nezaznamenávají události každého roku, ale soustředí se spíše na delší časové úseky a větší lokality.⁴⁸

Kronika se spíše vyznačuje prostým stylistickým zpracováním i menší příčinnou propojeností dat, čímž se odlišuje od historie. Hlavním cílem většiny kronikářů totiž nebylo dosažení estetického účinku. Vzhledem k charakteru a množství historických údajů však mají některé kroniky v jistých úsecích spíše analistický ráz, jindy se svým slohem a stylistickými prostředky blíží spíše historiím.⁴⁹

Podle Beneše „[ú]kolem kroniky bylo především krátce popsat všechny ‚pamětihodné‘ události zvoleného časového úseku a teritoria v přísně chronologickém pořádku a s uvedením datace.“⁵⁰ Podle středověké poetiky patřily kroniky mezi nižší literární druh. Vysokým druhem byla právě historie, na niž byly kladeny vyšší nároky po stránce jazykové a formální. Neplatila pro ni také zásada stručnosti, která byla v případě kronik neustále zdůrazňována. Autor kroniky měl být pouze vypravěčem věcí (tj. neměl zaznamenávat příčiny a okolnosti

⁴⁴ Čornej, 2004, 332.

⁴⁵ Pavera – Všetická, 2002, 193; Kaločová, 1991, 35.

⁴⁶ Karpatský, 2001, 299; Tenčík, 1976, 135.

⁴⁷ Vlašín et al., 1984, 191.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Čornej, 2004, 332.

⁵⁰ Beneš, 1993, 18.

popisovaných událostí), zatímco autor historie měl být vykladačem věcí, tedy měl vysvětlovat i příčiny a okolnosti událostí.⁵¹

Především středověké kroniky mají často kompilační charakter a postrádají výraznější literární hodnotu. Podávají však důležitá svědectví o tehdejší vnímání minulosti.⁵²

V širším pojetí významu, které bylo běžné především ve středověku, se jedná o každé epické dílo, jež respektuje časovou osu, např. větší epické prozaické skladby.⁵³ Ve středověku bývalo běžné, že za kroniky byla označována také biografická díla či hagiografické spisy.⁵⁴ Kronika stejně jako historie mohla označovat vyprávění o skutečných historických postavách i o fiktivních hrdinech.⁵⁵

V této práci chápeme výraz kronika především v jeho užším smyslu, který lépe vyhovuje popisu děl, o nichž pojednáváme.

Kromě kronik, které zpracovávaly dějiny celého světa, jedné země či státu nebo jednoho národa či kmene, vznikaly již od středověku také lokální kroniky – městské, šlechtické, klášterní, církevních řádů atp.⁵⁶

Městské kroniky se rozšiřují zejména od období pozdního středověku zvláště v německých a italských městech. Jako příklad lze uvést z německojazyčného prostředí kroniky z Lübecku, Norimberku, Augšpurku ad., z italského prostředí kroniky z Florencie, Padovy aj. Vznikaly především v oblastech, které postrádaly silnou ústřední moc, a jejich autory byli často sami měšťané.⁵⁷ Fröde uvádí, že autory kronik byli často služebníci městské rady, jako např. městský písař, nebo duchovní městských řádů.⁵⁸ Ve středoevropském prostředí se městské kroniky objevují ve srovnání se západní a jižní Evropou s opožděním dvou století.⁵⁹

Vznik městské historiografie je v českých zemích kladen do doby husitství. K jejímu většímu rozvoji došlo ovšem až v 16. století, kdy se město stává hlavním tématem

⁵¹ Beneš, 1993, 18–19.

⁵² Čornej, 2004, 333.

⁵³ Tamtéž, 332.

⁵⁴ Pavera – Všetická, 2002, 194.

⁵⁵ Kolár, 1999, 198.

⁵⁶ Vlašín et al., 1984, 192.

⁵⁷ Čornej, 2004, 334.

⁵⁸ Fröde, 2011, 345.

⁵⁹ Tošnerová, 2009, 176.

kronikářských zápisů. Avšak až v době předbělohorské se objevují historiografická díla, jejichž hlavním objektem zájmu je město, kde autor kroniky žil.⁶⁰

Hlavními důvody rozmachu městského kronikářství byly dvě okolnosti. Prvním z nich byl příchod humanismu, který se v českém písemnictví objevuje od konce 15. století, kdy se začíná hovořit o humanismu, tedy o projevu renesance v literatuře. Druhým důvodem bylo rozšíření vzdělání i do neprivilegovaných vrstev.⁶¹

V období před Bílou horou vzniklo v Čechách mnoho děl městské historiografie. Do dnešní doby se dochovaly kroniky a paměti ze dvaceti čtyř českých měst (včetně Chebu). Objevují se mezi nimi jak města vnitrozemská (Praha, Plzeň, České Budějovice, Slaný, Kutná Hora ad.), tak města pohraniční (Cheb, Jáchymov, Horní Blatná, Locket, Most, Trutnov aj.). Severozápadní oblast Čech, především Krušnohoří, jsou zastoupeny výrazně více než jiné oblasti Čech, je zde tedy patrný německý vliv. V dnešní době existuje zhruba třicet svazků městských kronik z Čech, které vznikly v období před Bílou horou. Ne všechny kroniky jsou dochovány v autografech.⁶²

2.2 Městské kronikářství a kroniky měst Českého království předbělohorského období

Období obliby kroniky jako literárního útvaru vrcholí v 16. století. Vysoký počet těchto prací, které vznikly v měšťanské společnosti, je odrazem vývoje historického povědomí v českých městech a také je důkazem tvůrčí síly tohoto prostředí. Svědčí o tom velké množství dochovaných kronikářských i pamětních záznamů, jejichž autory byli právě měšťané.⁶³

Jak již bylo výše řečeno, objevují se historiografická díla, která se soustřeďují na dějiny měst, v našem prostředí se zpožděním za západní a jižní Evropou. Městskou historiografii českých zemí lze pak rozdělit do tří etap: do první etapy patří zmínky o městech ve středověkých kronikách, do druhé etapy patří zápisky z husitského období a třetí etapu zahajují *Staré letopisy české*.⁶⁴

Právě v husitské době začala vznikat díla, jejichž autoři pocházeli z městského prostředí. Města jsou však v těchto zápisech zmiňována spíše okrajově, netvoří subjekt

⁶⁰ Tošnerová, 2009, 177.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tošnerová, 2009, 178.

⁶³ Tošnerová, 2010, 24.

⁶⁴ Tamtéž, 24–25.

vyprávění. Výjimku zde tvoří pouze Praha, v níž v tomto období došlo k sepsání nejstarší vrstvy *Starých letopisů českých*, které jsou někdy považovány za nejstarší českou městskou kroniku.⁶⁵ Z období pozdního středověku je dochována kronika Prahy, již kolem poloviny 15. století sepsal novoměstský písař Prokop. Z přibližně stejné doby se dochovaly i zmínky o vzniku Plzně, její poloze a znaku a o její obraně proti husitům. Tyto zprávy se objevují v kázání Hilaria Litoměřického z roku 1467.⁶⁶

Větší pozornost městům, jejich vzniku i vývoji věnoval ve své *Kronice české* Václav Hájek z Libočan. Sepisování městských kronik a pamětí se v předbělohorských Čechách těšilo značnému zájmu měšťanů i městských duchovních. Do dnešní doby se však dochoval pouze zlomek této produkce.⁶⁷

Kořeny předbělohorského městského kronikářství lze spatřit v humanismu a jeho novém pojetí historie, dále v husté síti partikulárních škol, která měšťanům umožnila získat vzdělání, a také v uspokojivých životních podmínkách té doby. Předbělohorská doba byla obdobím, kdy české země nepustošily ničivé války a především ve vyšších měšťanských vrstvách panoval relativní blahobyt. Partikulární vzdělání přestalo být v 16. století výsadou privilegovaných vrstev a šířilo se také do vrstvy měšťanů. Měšťané se pod vlivem svého humanistického vzdělání zamýšleli nad svým životem, nad minulostí, přítomností i budoucností.⁶⁸

Od těchto podmínek už poté není daleko k vedení osobních záznamů. Nejschopnější měšťané šli ve své tvorbě ještě dále a z jejich pera pocházejí nejruznější městské kroniky a paměti. Obvykle však nezasahují do vzdálených dějin, většina autorů se spokojila se záznamy z přítomnosti, které tvoří jádro jejich kronik.⁶⁹

Nejstarší dochovaná městská kronika vznikla v Lokti. Pojednává o současné události, sporu města s jeho vrchností z konce 15. století. Průběh tohoto sporu i jeho výsledek zachytil nejspíše místní kronikář. Chronologicky následují díla pražských kronikářů Jiřího Píseckého, neznámého měšťana a Bartoše Písaře. V první polovině 16. století se pravděpodobně také začalo se sepisováním pamětních záznamů v Žatci. Žatecké záznamy vznikaly průběžně a

⁶⁵ Tošnerová, 2012, 47.

⁶⁶ Tošnerová, 2010, 25–26.

⁶⁷ Tamtéž, 26.

⁶⁸ Tamtéž, 26–27.

⁶⁹ Tamtéž, 28.

podílelo se na nich více autorů. V polovině 16. století počet městských kronik a pamětních záznamů vzrůstá.⁷⁰

2.3 Městské kroniky ve vedlejších zemích na příkladu Zhořelce

Tato kapitola představuje městské kroniky, které vznikly v předbělohorském období v hornolužickém Zhořelci.

Počátky hornolužických městských analů leží v pozdním středověku. O tuto nejstarší vrstvu historických záznamů se opírali autoři raného novověku při svých popisech dávných časů. V 16. a 17. století lze mluvit o skutečném rozmachu hornolužického městského kronikářství. Tento trend v zásadě odpovídal situaci historiografie říšských měst.⁷¹

Obdobně jako tomu bylo také v jiných hornolužických městech, pocházela tradice zhořeleckého kronikářství z tzv. *Ratsannalen*. Tyto záznamy byly vyhotovovány městskými písaři z pragmatických důvodů a byly uloženy na radnici, kde k nim měly přístup jen povolané osoby, především členové městské rady. Mohlo z nich být také předčítáno. Jednalo se tedy o dokumenty především úředního charakteru.⁷²

Ve Zhořelci se sice nedochovaly tak staré anály, jakými disponuje např. Žitava, ale již pro druhou polovinu 15. století představují zhořelecké anály bohatý a významný pramen. Starší záznamy jsou dochovány pouze mezerovitě a zasahují do 30. let 15. století. Ucelenější charakter mají záznamy městského písaře Johanna Bereita z Jüterbogu, které pokrývají léta 1436–1439. Další drobné poznámky rozdílného charakteru sahají až do roku 1468. Richard Jecht poznamenal, že u Bereitova textu jsou také rukopisné poznámky Johannese Frauenburga a Johannese Hasse. Do svazku byla také vlepena holdovací přísaha města Zhořelce českému králi a České koruně.⁷³

K nejstarší vrstvě kronikářských záznamů náleží také tzv. Furmannovy anály, které latinsky sepsal Stephan Furmann z Drebkau. Na těchto záznamech se do určité míry podílel také Marcus Heyne. Z dalších význačných osobností, které zanechaly písemné svědectví o zhořeleckých dějinách, nelze opomenout právníka, městského písaře a purkmistra Johannese Frauenburga. Frauenburg sepsal dvě nedochovaná díla – *Diarium/Tagebuch* (z let

⁷⁰ Tošnerová, 2010, 28.

⁷¹ Bobková, 2011, 318–319.

⁷² Tamtéž, 321.

⁷³ Tamtéž, 321–322.

1457–1477) a *Secretarium* (z let 1470–1480). Tato díla však evidentně nebyla určena pro veřejnost.⁷⁴

Pouze v pozdějším vydání jsou k dispozici poměrně obsáhlé anály podpisaře, radního a purkmistra Bernharda Melzera, které zahrnují léta 1487–1496. Vedle Melzera se však na sepisování těchto análů podílely i jiné osobnosti, např. Georg Emmerich. Dalším významným autorem byl městský písař M. Johannes Hass, který zanechal detailní záznamy k letům 1509–1542.⁷⁵

Příslušníci generace humanisticky vzdělaných protestantských historiků již chtěli sepsat dějiny města vedené chronologicky od jeho počátků. Pro období středověku vycházeli především ze starších análů a dokumentů, k nimž měli přístup v městském archivu. Takto velmi brzy vzniklo určité pensum informací k nejstarším dějinám města a celé země, jež pozdější autoři přejímali. Přímou pramennou hodnotu mají poté ty pasáže novějších kronik, které se vztahují k období, jež sám autor zažil.⁷⁶

V poslední třetině 16. století vznikla ve Zhořelci celá řada důležitých historiografických děl. Jedná se o latinsky sepsanou městskou kroniku, která popisuje události let 1131–1651. Tato kronika byla vydána až o mnoho let později Christianem Gottfriedem Hofmannem pod názvem *Annales Gorlicenses M. Martini Mylii*. Hofmann uvedl jako autora vedle Martina Mylia také jeho předchůdce Joachima Meistera. Dále otiskl i pasáže sepsané Myliovým nástupcem Gottfriedem Richterem, který zapsal informaci o Myliově úmrtí roku 1611. Richard Jecht je přesvědčen, že se na těchto análech podílel také Gregor Richter, který ve Zhořelci působil jako pastor primarius. Na dílo Martina Mylia dále navázal také jeho syn Ernst, jenž s využitím otcovy kroniky sepsal německé dějiny města Zhořelce, které nesou název *Extract ex Annalibus Görlitiensibus so privato labore Ernestus Mylius Görliciensisi zusammen getragen* a zahrnují léta 1131–1641. Existují také latinské překlady Myliových análů, které byly pořízeny k soukromým účelům opisovačů. Jedná se např. o rukopis s názvem *Annales Gorlicenses (1131–1623)*, který sepsal Gottfridus Richterus Gorlicensis.⁷⁷

Dějninám Zhořelce se věnoval také všestranně vzdělaný Bartholomäus Scultetus (vl. jm. Barthel Schulz), který působil jako radní, městský sudí a purkmistr. Sepsal rozsáhlé

⁷⁴ Bobková, 2011, 322–323.

⁷⁵ Tamtéž, 323.

⁷⁶ Tamtéž, 324.

⁷⁷ Tamtéž, 327–328.

pětídílné anály, které pokrývají léta 1131–1547. Ke své práci použil také starší kronikářské záznamy a velké množství dokumentů z radního archivu. Důležité dokumenty byly do análů opsány celé. Čtvrtý díl, který obsahoval informace k letům 1471–1499, se nedochoval. Částečně ho však nahrazuje Scultetova dvoudílná kronika města Zhořelce, která je dovedena až do roku 1592 a v níž jsou také opsány některé důležité dokumenty. Scultetus dále vytvořil některé kratší historiografické texty a historické zprávy, které se vztahují k určitým událostem, jakými byly např. dostavby nebo přestavby městských věží.⁷⁸

Po rozsáhlém požáru, který zasáhl Zhořelec v roce 1525, prošlo město rozsáhlými stavebními změnami. Tehdy byly dokončeny nebo opraveny mnohé věže kostelů a městských bran. V souvislosti s tím byly do některých korouhví umístěny písemnosti, které obsahovaly informace o stavbě dané budovy i kapitoly z dějin Zhořelce. Scultetus kladl důraz na opsání všech těchto příležitostných spisů a pověřil jím svého žáka Samuela Widemayera. Tak vznikl konvolut spisů, který byl posléze nazván *Annales Gorlicenses*.⁷⁹

Autorem prvních zemsky pojatých dějin byl zhořelecký rodák Christophorus Manlius, který sepsal kratší dějiny Horní i Dolní Lužice pod názvem *Deigma sive epitome*. Podrobnější dílo *Commentarium rerum Lusaticarum* je rozděleno do šesti knih, které doplňuje sedmá kniha *De viris illustribus*. Ke své práci vedle zhořeleckých análů používal také kroniky jiných měst a některé další prameny, mj. také české kroniky.⁸⁰

⁷⁸ Bobková, 2011, 328–329.

⁷⁹ Tamtéž, 329–330.

⁸⁰ Tamtéž, 330–331.

3. Cheb a Chebsko, dějiny, hospodářství a politické postavení

V této kapitole budou stručně uvedeny dějiny města Chebu v kontextu dějin Chebska. Jelikož se jedná o souhrn dějin pro potřeby této práce, bude jimi popis chebských dějin omezen. Hranice proto byly stanoveny podle kroniky Pankráce Engelharda z Haselbachu. Tento souhrn proto začíná ve shodě s kronikou prvními zmínkami Chebu a končí společně s kronikou rokem 1560. Společně s dějinami bude také nastíněno politické postavení města Chebu v Českém království a v Říši, s ohledem na téma a potřeby této práce opět především ve středověku a raném novověku, a ekonomické zázemí města Chebu.

Nejstarší dochovaná zmínka o Chebu pochází z listiny císaře Jindřicha IV., která je datována 13. února 1061. Jindřich jí udělil svému služebníkovvi Otnantovi část lesa u cesty směřující od Chebu.⁸¹

V 11. století leželo území Chebska v zájmu sousední bavorské Severní marky. Kolem roku 1100 byla Severní marka sjednocena markrabětem Děpoldem II. z Vohburku a došlo k rychlé kolonizaci oblasti i vzniku správního střediska v Chebu.⁸²

V polovině 12. století byl vytvořen systém opevněných ministeriálních hradů, které měly za úkol spravovat a střežit toto kolonizované území. Pravděpodobně kolem roku 1125 postavil Děpold II. z Vohburku v Chebu kamenný hrad, který se stal střediskem celého ministeriálního okruhu.⁸³ Roku 1133 založil Děpold II. cisterciácký klášter ve Valdsasích. V listině datované do roku 1135 bylo chebské území poprvé označeno jako *Regio Egere*.⁸⁴

Děpold II. z Vohburku zemřel roku 1146 a jím také vymřel celý rod Vohburků. Chebsko bylo po této události krátce bez pána. Díky sňatku Děpoldovy dcery Adély s Fridrichem I. Barbarossou⁸⁵ roku 1149 se vlády nad Chebskem ujali Štaufové, jejichž vláda v oblasti trvala 116 let.⁸⁶ Roku 1167 získal Chebsko přímo Fridrich Barbarossa.⁸⁷

Fridrich Barbarossa začal okamžitě přestavovat Chebský hrad. Nechal postavit mohutné románské sídlo, které mělo sloužit jako císařská rezidence i jako místo konání

⁸¹ Boháč, 1999, 7.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Boháč, 2008, 6.

⁸⁴ Kubů, 1997, 20.

⁸⁵ O tomto sňatku se zmiňuje i Pankrác Engelhrad (Gradl, 1884, 10–11).

⁸⁶ Iterská et al., 1972, 14.

⁸⁷ Boháč, 1999, 8.

říšských sněmů. První zmínka o již existující rezidenci pochází z roku 1179, kde se zde konal říšský sněm.⁸⁸

Za vlády Štaufů byla také dokončena kolonizace Chebska. V tomto období se na Chebsku nacházel větší počet hradů a opevněných sídel a také přibližně 300 kolonizačních vsí. Chebsko tehdy bylo důležitou součástí rodové državy Štaufů.⁸⁹

V roce 1197 zemřel v Chebu český kníže a pražský biskup Jindřich Břetislav.⁹⁰

Roku 1206 se na Chebském hradě konala schůzka římského krále Filipa Švábského s českým králem Přemyslem Otakarem I.,⁹¹ na níž byl dohodnut sňatek Filipovy dcery Kunhuty Štaufské s Přemyslovým synem Václavem I. Jako věno měla Kunhuta dostat Chebsko, ale Filip tento slib nesplnil.⁹²

Roku 1213 vydal v hradní kapli římský král Fridrich II. Štaufský zlatou bulu.⁹³ Tento panovník v dalších letech své vlády pobýval v Chebu často.⁹⁴

Poté zdědil Chebsko sicilský král Konradin. V tomto období začal uplatňovat své nároky na Chebsko také český král Přemysl Otakar II., který argumentoval slibem Filipa Švábského, že Chebsko dá jako věno své dceři Kunhutě, tj. matce Přemysla Otakara II. Proto si Přemysl vymohl na římském králi Richardu I. Cornwallském v roce 1265 plnou moc, díky níž mohl vzít do své ochrany všechna říšská území, která byla ve správě Konradina, jelikož je prý chtěl odtrhnout od Říše. V roce 1266 tedy Přemysl Otakar II. obsadil Cheb a připojil ho ke svému území.⁹⁵

Přemysl Otakar II. zrušil úřad zemského soudce, jenž byl hlavním oporou chebské ministeriality, a jmenoval vlastního purkrabího ze své družiny.⁹⁶

Roku 1274 však přijal říšský sněm usnesení, podle kterého všechna území, která byla od roku 1250 odtržena od Říše, měla být navrácena. Chebsko bylo tedy roku 1275 obsazeno vojskem římského krále Rudolfa I. Habsburského.⁹⁷ Přemysl Otakar II. se musel po

⁸⁸ Iterská et al., 1972, 14.

⁸⁹ Boháč, 1999, 8–9.

⁹⁰ Šamánková, 1974, 168. Engelhard tuto událost neuvádí.

⁹¹ Engelhard se o této schůzce vůbec nezmiňuje.

⁹² Iterská et al., 1972, 14.

⁹³ Engelhard tuto událost nezmiňuje.

⁹⁴ Boháč, 2008, 7.

⁹⁵ Iterská et al., 1972, 14–15. Engelhard tyto události vůbec nezmiňuje.

⁹⁶ Boháč, 2008, 7–8.

⁹⁷ V Engelhardově kronice tyto události zmíněny nejsou.

Vídeňském míru svých nároků na toto území vzdát, přesto však nepřestal o toto území dále usilovat. Proto byla roku 1277 uzavřena dohoda, podle níž slíbil Rudolf Habsburský své dceři Gutě Habsburské, která byla zasnoubena s Přemyslovým synem Václavem II., jako věno právě Chebsko.⁹⁸

Faktická svatba Václava II. s Gutou Habsburskou se konala roku 1285 v Chebu.⁹⁹ Tehdy však Chebsko k českým zemím připojeno nebylo. Stalo se tak až roku 1291 po jednání Václava II. s Rudolfem Habsburským u Přimdy.¹⁰⁰

Václav II. držel Chebsko prakticky až do své smrti roku 1305. Cheb byl však tehdy okupován vojskem římského krále Albrechta I. Habsburského, který uvalil na Václava II. klatbu za neuposlechnutí jeho výzvy k předání Chebska Říši.¹⁰¹

V oblasti u Chebského hradu vzniklo ve 12. století tržiště, v půlkruhu kolem původního podhradí později vznikla kupecká osada, která byla v polovině téhož století opevněna.¹⁰²

Významným činitelem utváření města v tomto období byly řemeslníci a obchodníci. Neméně podstatným faktorem také bylo, že se Cheb nacházel na křižovatce obchodu jak mezi východem a západem, tak mezi severem a jihem. První zmínka o chebských mincích je doložena již k roku 1235 a je pravděpodobné, že již před tímto rokem byly mince v Chebu raženy.¹⁰³

Po smrti římského císaře Jindřicha VII. Lucemburského došlo ke sporům o říšský trůn. Jeden z kandidátů, Ludvík Bavor, požádal Jindřichova syna Jana Lucemburského o podporu při volbě. Jako náhradu za výdaje mu slíbil 20 tisíc hřiven stříbra v hotovosti nebo jako náhradu za ně Chebsko. Svůj slib skutečně splnil a po zvolení za římského krále dal roku 1315 Chebsko Janu Lucemburskému do zástavy. Chebska se však v té době zmocnil Ludvíkův nepřítel Fridrich I. Habsburský. Jan tedy musel čekat až do roku 1322, kdy Ludvík porazil své nepřátele v bitvě u Mühlendorfu. Hned po tomto vítězství vydal Chebsko Janovi Lucemburskému.¹⁰⁴

⁹⁸ Iterská et al., 1972, 15.

⁹⁹ Engelhard se o této události nezmiňuje.

¹⁰⁰ Iterská et al., 1972, 15.

¹⁰¹ Tyto události nejsou v Engelhardově kronice zmíněny.

¹⁰² Boháč, 1999, 10.

¹⁰³ Iterská et al., 1972, 18.

¹⁰⁴ Tamtéž, 20. Tyto události popisuje Engelhard poměrně podrobně (Gradl, 1884, 15–16).

Téhož roku vydal Jan Lucemburský listinu, která založila zvláštní postavení Chebska v rámci českého státu. Cheb mohl totiž nadále přijímat privilegia i od římských panovníků, pokud nebyla v rozporu s příslušností Chebska k českému státu.¹⁰⁵

Městská privilegia podporovala výborné postavení Chebu v mezinárodním obchodě, který byl založen především na dovozu zahraničního zboží do Českého království a vývozu českého zboží do západní a jižní Evropy právě přes Cheb. Významným pro Cheb bylo také faktické postavení svobodného českého královského města (ačkoliv se jím stalo až roku 1726), které bylo naprosto nezávislé na okolní šlechtě.¹⁰⁶

Za vlády Karla IV.¹⁰⁷ došlo k upevnění státoprávních svazků českých zemí a tím také k pevnějšímu zapojení Chebska jako nezcizitelné državy. Karel IV. potvrdil Chebu veškerá jeho privilegia. Roku 1349 přenesl z Norimberku na Cheb právo razit mince a v roce 1355 mu zlatou bulou zaručil osvobození od mýt a cel v celé Říši.¹⁰⁸

Nejvýznamnější cechy tohoto období měli soukeníci, koželuzi a kupci. Četná privilegia dovozovala chebským kupcům udržovat výhodné obchodní styky a jejich účast na trzích v Praze, Lipsku či Frankfurtu byla samozřejmou. K povznesení obchodu i ekonomiky města přispělo rozhodnutí císaře Karla, že všechny důležité obchodní trasy mezi Prahou a trhy v západní Evropě musí vést povinně přes Cheb.¹⁰⁹

Spory a neklidné poměry období své vlády se pokusil Václav IV. vyřešit uzavřením chebského landfrýdu v roce 1389,¹¹⁰ avšak ani ten situaci nevyřešil.¹¹¹

Na začátku husitských válek byl Cheb bohatým městem, které politicky i hospodářsky ovládalo celou oblast Chebska. Roku 1420 byl navíc rozšířen jeho mincovní regál o právo razit vlastní mince. Roku 1429 pak město dostalo do své správy Chebský hrad i s důležitým úřadem zemského správce.¹¹² Město v oné době také dobudovalo své opevnění, novými věžemi byly zesíleny staré hradby a do opevnění města byl zahrnut také hrad.¹¹³

¹⁰⁵ Iterská et al., 1972, 20.

¹⁰⁶ Tamtéž, 21.

¹⁰⁷ Engelhard osobnost Karla IV. vůbec nezmiňuje.

¹⁰⁸ Boháč, 1999, 13.

¹⁰⁹ Tamtéž, 14.

¹¹⁰ Engelhard se o této události zmiňuje (Gradl, 1884, 21).

¹¹¹ Boháč, 1999, 14.

¹¹² Boháč, 2008, 13.

¹¹³ Boháč, 1999, 15.

Za husitských válek stál Cheb v katolickém táboře císaře Zikmunda Lucemburského. V srpnu roku 1421 se Chebsko stalo shromaždištěm vojsk druhé křížové výpravy proti Čechům. Toto tažení však skončilo porážkou říšského vojska u Žatce. Přesto si Cheb nechal svou pomoc na nejbližším sněmu honorovat potvrzením privilegií. Také při čtvrté křížové výpravě proti husitům se Chebsko stalo shromaždištěm velkého vojska, které však skončilo v bezhlavém útěku v bitvě u Tachova.¹¹⁴

V červnu 1430 se město ocitlo v obležení husitů, které vedl Prokop Holý. Chebští tehdy raději zaplatili výpalné a vyhnuli se tak boji.¹¹⁵

V roce 1431 se Cheb stal místem jednání katolíků v čele se Zikmundem a zástupci husitů.¹¹⁶ Tato jednání skončila neúspěchem. V srpnu téhož roku přijel tedy Zikmund znovu do Chebu, aby zde vyčkal výsledku páté křížové výpravy proti husitům. I tato výprava však pro katolíky skončila nezdarem.¹¹⁷

Chebu byla v této době přisouzena role zprostředkovatele mezi husity a katolickou stranou. V roce 1432 se v Chebu skutečně sešla husitská delegace vedená Prokopem Holým a Janem Rokycanou s vyslanci basilejského koncilu. Po desetidenním jednání byla schválena dohoda, která zaručovala husitům svobodné slyšení na základě Písma. Tato dojednání jsou nazývána Soudce smluvený v Chebu.¹¹⁸

Za podíl na úspěšných jednáních a věrnost katolické straně byl Cheb roku 1437 odměněn zlatou bulou, která potvrdila veškeré dosavadní i nové výsady města.¹¹⁹

Za vlády Jiřího z Poděbrad se Cheb stal městem významných sněmů a diplomatických jednání. Cheb v tomto období zachovával králi Jiřímu obdivuhodnou loajalitu. Jiří z Poděbrad navštívil jako český král Cheb celkem čtyřikrát. Roku 1459 při jeho první návštěvě byly dojednány tzv. chebské smlouvy, jimiž byly vyřešeny spory se sousedním Saskem a braniborským markrabětem. Druhá návštěva téhož roku přinesla potvrzení výsledků jednání se saskými vévody a v Chebu se konaly svatby panovnických dětí,¹²⁰ a sice Jiřího dcery

¹¹⁴ Boháč, 1999, 17.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tato jednání jsou zmíněna i v Engelhardově kronice (Gradl, 1884, 27).

¹¹⁷ Boháč, 1999, 17.

¹¹⁸ Boháč, 2008, 14–15.

¹¹⁹ Boháč, 1999, 19.

¹²⁰ Boháč, 2008, 16. O těchto jednáních se Engelhard vůbec nezmiňuje.

Zdenky České s Albrechtem III. Saským, který byl synem Fridricha II. Saského, a Jiřího syna Hynka z Poděbrad s Kateřinou Saskou, dcerou Viléma III. Saského.¹²¹

V roce 1461 se v Chebu sešel říšský sněm, na němž byly řešeny otázky říšské reformy. Tato jednání však pro Jiřího úspěšná nebyla.¹²² Naposledy navštívil Jiří Cheb v roce 1467, kdy se zde konala svatba jeho syna Jindřicha staršího z Minsterberka s Uršulou Braniborskou, dcerou markraběte Albrechta III. Achilla Braniborského.¹²³

Z důvodu zachování věrnosti Jiřímu z Poděbrad vyhlásil papež nad Chebem klatbu. Chebští se však od Jiřího neodvrátili. Interdikt nad městem trval až do roku 1472.¹²⁴

V roce 1525 došlo ve městě ke vzbouření lidu. Vzbouřenci si zvolili vlastní osmdesátičlenný výbor a zřídili vlastní radnici na Jánském náměstí. Důvodem bylo obvinění dvou purkmistrů z korupce, oba byli sesazeni a bylo přijato usnesení, že žádný z rodu Danielů a Bayerů již nikdy nebude zvolen do tohoto úřadu. Město se dále vzdalo výsadního práva na prodej soli a povolilo její volný prodej uvnitř města. Vzbouřenci se poté vzdali.¹²⁵

V okolí Chebu se od 40. let 16. století prosadilo evangelické vyznání, což prozrazují i časté návštěvy Philipa Melanchtona v Chebu v letech 1541–1555.¹²⁶

Město Cheb však zůstalo katolické. Proto když v roce 1542 do města přijel Ferdinand I., byl přivítán s veškerým rituálem oddaných katolíků.¹²⁷

V roce 1547 se v Chebu sešla vojska Karla V. a Ferdinanda I. Také Karel V. byl při svém vjezdu do města slavnostně přivítán.¹²⁸ Obě vojska z Chebu vytáhla do vítězné bitvy u Mühlbergu, která ukončila šmalkaldskou válku.¹²⁹

K oficiálnímu přijetí luteránství v Chebu došlo až po uzavření augsburského míru roku 1555.¹³⁰

¹²¹ Iterská et al., 1972, 36.

¹²² Tato jednání Engelhard nezmiňuje.

¹²³ V Engelhardově kronice je v souvislosti s Jiřím z Poděbrad zmíněna pouze tato událost (Gradl, 1884, 31).

¹²⁴ Iterská et al., 1972. O interdiktu píše také Engelhard (Gradl, 1884, 31–32).

¹²⁵ Boháč, 1999, 22.

¹²⁶ Iterská et al., 1972, 41.

¹²⁷ Tato návštěva je zmíněna i u Engelharda (Gradl, 1884, 48).

¹²⁸ I o této návštěvě je informace v Engelhardově kronice (Gradl, 1884, 51).

¹²⁹ Iterská et al., 1972, 40–41.

¹³⁰ Boháč, 2008, 19.

4. Písemnictví města Chebu v předbělohorském období

Město Cheb patřilo v předbělohorském období k důležitým kulturním střediskům celé oblasti. Několikrát za rok se ve městě pořádala divadelní představení i hudební produkce. Přímo v Chebu žil například hudební skladatel Johan Hagius. Kulturní život města obohacovaly cechovní slavnosti a zvyky (např. mávání praporem), pěvecká klání cechmistrů, světská dramata i lidové frašky v podání žáků latinské školy.¹³¹ Chebské gymnázium bylo centrem humanistické vzdělanosti a výchovy.¹³²

Ve městě fungovala také papírna¹³³ a tiskárna Hanse Burgera, která vydávala řadu vědeckých děl. Mnoho obyvatel Chebu bylo literárně činných. Místní lékař a městský fyzik Řehoř Zechendorf sepsal pojednání o prevenci moru a jeho léčbě, které bylo vydáno v Chebu roku 1572. Tentýž autor také sepsal dílo o koňském lékařství, které vyšlo roku 1575,¹³⁴ a příručku chirurgie vydanou roku 1563 ve Frankfurtu. Roku 1573 provedl v Chebu první soudní pitvu v německy mluvících zemích.¹³⁵

Měšťan, kantor chebského gymnázia a známý dramatik Klement Stephan je autorem popisu ničivé povodně, jež roku 1582 zachvátila povodí Ohře. Toto dílo bylo vydáno v roce 1582 v Norimberku a v Řezně. Paul Schneider sepsal pojednání o víně, pivu a dalších nápojích. Toto dílo bylo vydáno dvakrát – v letech 1560 a 1563. Literatuře se věnovali i chebszí duchovní správci. Největší množství tisků s náboženskou tematikou je dochováno po Johannu Habermannovi-Avenariovi, který je také autorem hebrejského slovníku a gramatiky. Dále se dochovalo mnoho tisků pohřebních kázání, které byly proneseny při pohřbech měšťanů z Chebu. Tato díla byla vydána v 16. a 17. století.¹³⁶

V období 16.–18. století bylo v Chebu vytvořeno množství historiografických děl, která se zabývají dějinami města i jeho soudobým děním. Převážná část těchto děl čerpá při popisu historie města z kroniky Pankráce Engelharda z Haselbachu.¹³⁷

¹³¹ Boháč, 1999, 24.

¹³² Boháč, 2008, 19.

¹³³ K chebským papírnám více Halla, K.: Papírenská výroba v Chebu. *Sborník Chebského muzea* 2002, s. 185–203.

¹³⁴ Tošnerová, 2010, 87.

¹³⁵ Boháč, 2008, 19.

¹³⁶ Tošnerová, 2010, 87.

¹³⁷ Viz kapitolu 5.

5. Chebské městské kroniky předbělohorského období

Tato kapitola představuje kroniky města Chebu, které vznikly v předbělohorském období. Jednotlivé podkapitoly představují daná díla, jejich obsah, rukopisné dochování i archivní uložení, dále případné edice, význam těchto děl a v neposlední řadě také osobnost autorů. Představuje tak chebské městské kroniky v kontextu ostatních historiografických děl, které zde vznikly před rokem 1620.

Z Chebu pochází jeden z největších souborů městských kronik, které vznikly v raném novověku (tj. 16.–18. století). Nejstarší z těchto kronik pocházejí z doby před Bílou horou. Cheb v tomto období ještě nebyl součástí českého státu,¹³⁸ ale byl s ním spojen jen jako léno.¹³⁹

Nejstarší dochovaná kronika města Chebu byla sepsána až po polovině 16. století. Z dalších staletí je pak dochováno mnoho kronik, které se vztahují k dějinám města a které jsou nezdědka dovedeny až do současnosti autora. Tyto kroniky také často vycházejí ze starších prací. Přesná geneze těchto děl nebyla do doby vzniku této práce objasněna.¹⁴⁰

5.1 Kronika Pankráce Engelharda z Haselbachu a její význam

Kronika Pankráce Engelharda z Haselbachu je nejstarší dochovaná městská kronika z Chebu. Jedná se o nejvýznamnější a v následujících obdobích nejvíce používanou chebskou městskou kroniku. Po celé období raného novověku byla v Chebu opisována a citována. Tato kronika je iluminovaná a jde o jedinou předbělohorskou iluminovanou¹⁴¹ městskou kroniku zachovanou z území České republiky. Je dochována nejen v autografu,¹⁴² ale i v řadě soudobých a mladších opisů.¹⁴³ Stala se základem a inspirací mnoha dalších historiografických spisů, které se věnují historii Chebu.¹⁴⁴ Dále se dochovalo několik výpisů z této kroniky,¹⁴⁵ obsahujících často další kronikářské zprávy k pozdějším letům, různé přípisy, doplnění, poznámky či jiné texty, které nejsou součástí originálu.¹⁴⁶ Kroniku

¹³⁸ Přivtělen ke Koruně království českého byl až roku 1725. Více k dějinám Chebu v kapitole 3.

¹³⁹ Tošnerová, 2010, 87.

¹⁴⁰ Tošnerová, 2012, 121.

¹⁴¹ Viz kapitolu 6.1.

¹⁴² Signatura VI F 43.

¹⁴³ Viz kapitolu 6.

¹⁴⁴ Tošnerová, 2010, 87.

¹⁴⁵ Viz kapitolu 6.

¹⁴⁶ Tošnerová, 2010, 92.

Pankráce Engelharda z Haselbachu vydal roku 1884 Heinrich Gradl ve třetím svazku ediční řady *Deutsche Chroniken aus Böhmen*.¹⁴⁷

Rukopis autografu nese název *Egrische Cronica. Was sich von annfang der stat Eger unngeurelichenn zugetragen hat biss auff 1560 jare. Dartzu seind aller alten geschlecht wappenn sovil mir muglich gewesenn sein zubekhumen sambt 18 Burgermaistern conterfet und figurlich gestellet hierynn durch mich Pangratz Enngilhart von Haselbach, bestelter teutscher schulhalter ung burger doselbst auff fleissigist zusammengetragen*. Kromě této kroniky obsahuje rukopis ještě Engelhardovo pojednání o významných chebských erbovních rodech s vyobrazením erbů a dále soupis osmnácti chebských purkmistrů¹⁴⁸ se životopisnými údaji, portréty a erby.¹⁴⁹ Tyto portréty purkmistrů se stručnými životopisy tvoří též samostatný rukopis uložený v chebském archivu.¹⁵⁰ Další opisy této kroniky mají seznamy purkmistrů dovedeny až do pozdějších let.¹⁵¹

Tato kronika vznikla až krátce po polovině 16. století, avšak lze usuzovat, že v místní městské kanceláři byly už dříve sepsány určité pamětní záznamy a soupisy radních a purkmistrů, které mohly být základem pozdějších kronik. Tyto záznamy však dnes nejsou známé.¹⁵²

Vznik kroniky je datován rokem 1560,¹⁵³ avšak seznam purkmistrů, který tvoří část rukopisu, byl dokončen až roku 1571, jak je patrné ze záznamu o poslední osobě, připomínané právě k tomuto roku. Další zápisy o úmrtích purkmistrů od roku 1571 jsou již v kronice zapsány jinou rukou.¹⁵⁴

Kronika se skládá z uzavřených kapitol, jejichž řazení je chronologické. Líčení dějin města začíná jeho vznikem, poté následují popisy nejvýznamnějších událostí jeho dějin, které vždy tvoří jednu kapitolu, již doprovází iluminace. Jádro kroniky tvoří události ze 16. století, především od roku 1530, kdy mohl autor čerpat nejen z vyprávění pamětníků, ale zejména z osobních zážitků. Informace z tohoto období jsou početnější, jsou sepsány události téměř z každého roku a v několika případech je uvedeno i více zpráv k jednomu roku.

¹⁴⁷ Gradl, 1884.

¹⁴⁸ Tento soupis je doveden do roku 1571.

¹⁴⁹ Tošnerová, 2012, 123.

¹⁵⁰ Tamtéž, 120.

¹⁵¹ Tamtéž, 124–125.

¹⁵² Tošnerová, 2010, 87–88.

¹⁵³ K tomuto roku se vztahuje poslední kronikářský zápis.

¹⁵⁴ Tošnerová, 2010, 88.

Engelhard se v kronice věnuje zprávám o událostech místních, ale i zemských a světových. Poslední popis události se vztahuje k roku 1560.¹⁵⁵

Z textu kroniky je patrná Engelhardova snaha zavděčit se městské radě, jíž byl spis určen jako výraz poděkování. Pankrác Engelhard z Haselbachu¹⁵⁶ byl podle vlastních slov školním správcem v Chebu a nepatřil do okruhu městské samosprávy. Neměl také možnost přístupu do městského archivu. Psal proto pouze podle ústní tradice a osobních zážitků. Z těchto důvodů se do kroniky dostalo několik chyb, především při popisu starších událostí. Při své práci používal Engelhard další prameny („staré historické rukopisy“), jež však nikde blíže nespecifikuje. Pracoval také se známými historiografickými spisy, zejména s dílem Tita Livie a Publie Cornelia Tacita,¹⁵⁷ které mu sloužily jako vzor. Některé informace přebral z Münsterovy *Kosmografie*.¹⁵⁸

Regionální badatel Heinrich Gradl našel v 80. letech 19. století torzo rukopisu, který vznikl kolem poloviny 16. století.¹⁵⁹ Rukopis však již v 19. století neobsahoval úvodní folia. Na základě analýzy písma Gradl tento rukopis identifikoval jako první verzi Engelhardovy kroniky. V tomto starším spise popsal autor události z let 1315–1428.¹⁶⁰

5.1.1 *Kronika komendy německého řádu v Chebu*

Pod tímto názvem vydal roku 1871 Béda Dudík¹⁶¹ příписy opisu Engelhardovy kroniky, který vznikl v 17. století a dnes je uložen v arcibiskupské knihovně v Kroměříži.¹⁶² Tyto příписy, které nejsou v originále obsaženy, se týkají dějin Chebu. Dále jsou zaznamenány chebské události odehrávající se kolem poloviny 16. století v souvislosti s nástupem reformace. Tyto záznamy obsahují také retrospektivní vyprávění sahající až do roku 1150. Podle záznamů se zdá, že autorem kroniky byl některý z chebských měšťanů, příznivec reformace.¹⁶³

¹⁵⁵ Tošnerová, 2010, 89.

¹⁵⁶ Viz kapitolu 7.

¹⁵⁷ Tošnerová, 2010, 89.

¹⁵⁸ Tošnerová, 2012, 122.

¹⁵⁹ Cheb SOKA, fond č. 1: AM Cheb – Knihy, inv. č. 0139.

¹⁶⁰ Tošnerová, 2010, 90.

¹⁶¹ Dudík, B. (ed.): Chronik des Deutschorden-Priester-Kommende zu Eger v. J. 1580. *MVGDB* 9, 1871, s. 65–78.

¹⁶² Signatura 21127, stará signatura O/c VI 13; B-72; m/2 – I – 20/13039.

¹⁶³ Tošnerová, 2012, 124–125.

Tento kroměřížský rukopis má soupis purkmistrů doveden do roku 1629, kdy pravděpodobně vznikl. Na závěr rukopisu jsou výpisy z kronik od Jana Petra Cerroniho,¹⁶⁴ týkající se událostí z let 1520–1604.¹⁶⁵

5.2 Kronika Hanse Schönstettera

Jen o málo mladší dílo než kronika Pankráce Engelharda z Haselbachu je spis chebského měšťana Hanse Schönstettera. Jedná se však o kroniku úplně jiného charakteru. Kronika popisuje události z let 1390–1578. Hans Schönstetter ji dokončil krátkou dobu před svou smrtí. Je dochována pouze v jednom rukopisu bez úvodních sedmi listů a tedy i bez vlastního názvu, v nové vazbě byla označena prostě *Chronik*.¹⁶⁶ Nejedná se však o autograf, ale o soudobý opis díla.¹⁶⁷ Hans Schönstetter byl městským důchodním a měl ve správě finanční záležitosti města. Z těchto důvodů měl také dobrý přístup k informacím. Z jeho závěti je patrné, že již při psaní kroniky plánoval její zveřejnění.¹⁶⁸

Největší pozornost v záznamech této kroniky je věnována soudobým událostem. Od chvíle, kdy se Schönstetter stal městským úředníkem, se počet záznamů i jejich rozsah rozrůstá. Naopak při popisech nejstarších dějin města jsou některá léta úplně opomenuta. Tento fakt je však pochopitelný vzhledem ke spíše letopiseckému charakteru zápisů. U každého roku jsou nejprve uvedena jména městských úředníků, kteří spravovali finance. Další zprávy mohou být rozděleny do tří částí. První dvě části popisují události v Chebu: na prvním místě jsou uvedeny informace, které se týkají městských financí a souvisejících záležitostí,¹⁶⁹ po nichž následují popisy všedních i neobvyklých událostí v Chebu. Ve třetí části jsou obsaženy zprávy o zemských i evropských událostech.¹⁷⁰

Hans Schönstetter čerpal především z městského úředního materiálu, avšak popsal i události, které sám zažil. Vyjma úředních knih nejsou jeho prameny známy. Není vyloučena

¹⁶⁴ Jan Petr Cerroni (1753–1826) byl sběratelem dokladů české literární a kulturní minulosti (Kutnar – Marek, 1997, 173).

¹⁶⁵ Tošnerová, 2012, 124–125.

¹⁶⁶ Navíc chybějí folia 119, 176 a 183 (Tošnerová, 2010, 93).

¹⁶⁷ Schönstetter ve své závěti hovoří o dvou kronikách. Kromě autografu tedy existoval v předbělohorském období také opis kroniky, který nechal Schönstetter zhotovit někomu ze svých podřízených a který je dochován do současnosti. K 18. červnu 1578 je v zápise ze zasedání městské rady poznamenáno, že Hans a Sebastián Schönstetterovi odevzdali podle otcovy závěti jeho kroniku městské radě. Lze tedy uvažovat o tom, že autograf si ponechala autorova rodina, zatímco opis byl předán městské radě (Tošnerová, 2010, 93).

¹⁶⁸ Tošnerová, 2010, 93.

¹⁶⁹ Tedy úřednické činnosti autora.

¹⁷⁰ Tošnerová, 2010, 93–94.

možnost, že již autorův děd a otec¹⁷¹ si vedli osobní záznamy o soudobých událostech a že se právě tyto zápisy mohly stát základem Schönstetterova díla.¹⁷²

Schönstetterova kronika převyšuje šíří svých informací i svým slohem jiné dochované kroniky města Chebu z předbělohorského období. Obsahuje mnoho zpráv o životě ve městě v období téměř dvou set let, ale navíc také náhled vzdělaného měšťana na svou dobu.¹⁷³

Rukopis kroniky byl objeven až roku 1899 archivářem Karlem Sieglem ve skříni chebského děkanství, a proto kronika nevyšla v edici chebských kronik vydané Heinrichem Gradlem.¹⁷⁴ Záznam z 19. století na foliu 8r uvádí mylně jako autora Abraháma Brusche.¹⁷⁵ Tento omyl opravil po nálezů kroniky právě Karl Siegl. Na foliu 9r je poté vlepen lístek s nálezovou zprávou, jehož autorem je Karl Siegl. Dále je uvedeno jména autora kroniky a rok jeho úmrtí 1578.¹⁷⁶

V současnosti se tento rukopis nachází v chebském archivu.¹⁷⁷ Jedná se o papírový kodex o 186 listech, které mají rozměr 33,2 cm x 21,3 cm. Kniha prošla konzervací, vazba je mladší s použitím původního pokryvu. Celý rukopis je napsán jedním písařem úhlednou novogotickou kurzivou. Přestože se Heribert Sturm, který vyvrátil Sieglův omyl, že se jedná o autograf, pokoušel zjistit jméno písaře srovnáním zápisů v úředních knihách a v této kronice, nepodařilo se mu to. Mohl pouze konstatovat, že šlo o osobu vypomáhající v kanceláři, jelikož v mnoha úředních knihách nalezl záznamy psané stejnou rukou.¹⁷⁸

5.3 Kronika Endrese Baiera

O něco mladší než dílo Hanse Schönstettera je kronikářské dílo chebského měšťana Endrese Baiera, které bývá označováno jako *Manuál Endrese Baiera*, desky mladší vazby nesou název *Endres Baier Chronik von Eger von 1558 bis 1594*. Tato kronika, která se dochovala pouze v autografu, obsahuje zápisy z let 1558–1594.¹⁷⁹ Kronikářské

¹⁷¹ Hans Schönstetter byl členem významné chebské rodiny. O jeho vzdělání se příliš neví, avšak vzhledem k latinským slovům v textu a i jeho funkci v městské správě lze předpokládat, že vyšší vzdělání měl. Jeho děd Konrád zastával funkci městského písaře v letech 1466–1504, jeho otec Sebastián v letech 1504–1543, oba až do své smrti. Hans byl třetím a nejmladším synem Sebastiánů Schönstettera. Jeho starší bratr Fabián byl také zapojen do městské správy. Nejstarší z bratrů působil jako písař v Pasově (Tošnerová, 2010, 93 a 94).

¹⁷² Tošnerová, 2010, 93 a 94.

¹⁷³ Tamtéž, 94.

¹⁷⁴ Tošnerová, 2012, 127.

¹⁷⁵ O jeho kronice více v podkapitole 5.4.

¹⁷⁶ Tošnerová, 2010, 95.

¹⁷⁷ Cheb SOKA, fond č. 1: AM Cheb – knihy, inv. č. 984.

¹⁷⁸ Tošnerová, 2012, 127–128.

¹⁷⁹ Tamtéž.

záznamy Endrese Baiera vydal roku 1884 Heinrich Gradl ve třetím svazku ediční řady *Deutsche Chroniken aus Böhmen*.¹⁸⁰

Endres Baier pocházel z významného chebského rodu,¹⁸¹ byl členem městské správy a přisedicím u soudu.¹⁸²

Neví se přesně, kdy se narodil, ale vzhledem k tomu, že již roku 1558 byl zastoupen v městské správě a že roku 1548 zemřel jeho otec, lze usuzovat, že se tak stalo okolo roku 1528.¹⁸³

O některých událostech z Baierova života se dočteme v jeho kronice. Podle častých zmínek o osobách postižených mrtvicí se zdá, že Baier měl podobné potíže a že také nejspíše na tuto chorobu roku 1598 náhle zemřel.¹⁸⁴

Baierovy zápisy popisují zejména místní události, často jsou zachyceny rozmanité detaily, které jinde nejsou dochovány. Z obsahu zpráv je jednoznačně patrné, jaké místo v městské správě autor zaujímal. Značná část jeho zápisů totiž zachytila kriminální delikty, které Baier jakožto jeden z městských soudců často řešil.¹⁸⁵

Na úvodních 24 listech této kroniky jsou zaznamenány informace k historii Chebu, které začínají rokem 1179. Tato část obsahuje výpisy z Engelhardovy kroniky,¹⁸⁶ včetně jeho omylů. Tošnerová však Baierovo autorství této části kroniky zpochybňuje. Po dvou přípiscích ze 17. století (k roku 1609 a 1680) následuje samo dílo Endrese Baiera.¹⁸⁷

Záznamy Endrese Baiera jsou spíše deníkového charakteru, členěny jsou podle let. Množství zpráv u jednotlivých let je značné, kupř. záznam k roku 1582 obsahuje 27 zpráv ze života města. Záznamy jsou v chronologickém pořadí, text navíc obsahuje po stranách hesla či značky pro snazší orientaci (kolébka v případě narození dítěte, křížek u úmrtí atp.). Baier se ve své kronice zabývá především informacemi o městské společnosti – o narozeních, svatbách a úmrtích, dále o zločinech, o hospodaření města, složení městské rady i o náboženských bojích ve městě při nástupu reformace. Velkou pozornost Baier věnoval také nehodám –

¹⁸⁰ Gradl, 1884.

¹⁸¹ Endres Baier byl druhým ze čtyř synů. Jeho starší bratr Michel, manžel Engelhardovy dcery, byl členem městské rady (Tošnerová, 2010, 95).

¹⁸² Tošnerová, 2010, 95.

¹⁸³ Gradl, 1884, XXXVI.

¹⁸⁴ Tošnerová, 2012, 129.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Endres Baier byl švagrem Engelhardovy dcery (Tošnerová, 2010, 96).

¹⁸⁷ Tošnerová, 2010, 96.

požárům či sebevraždám. Tyto události však nijak nehodnotí. Dále se často zmiňuje o rozmarech počasí. Především v těchto detailech z každodennosti města spočívá hodnota jeho díla.¹⁸⁸

Autograf tohoto díla je uložen v chebském archivu.¹⁸⁹ Jedná se o papírový kodex psaný úhlednou novogotickou kurzivou, obsahuje 216 listů, které mají rozměry 19,8 x 16 cm. Vazba je mladší. Tento rukopis se původně pravděpodobně nacházel v archivu města, avšak v polovině 19. století byl nezvěstný. Zčásti poničený ho našel mezi starými tisky až Heinrich Gradl.¹⁹⁰

5.4 Kronika Pankráce Engelharda, Jana Goldhammera, Baltazara Brusche a jeho synů Jana a Abraháma

Další kronikou, která je uložena v chebském archivu, je sborník kronik týkajících se událostí v Chebu a okolí, který pochází z přelomu 16. a 17. století. Sborník obsahuje opis kroniky Pankráce Engelharda z Haselbachu a pravděpodobně autografy spisu Jana Goldhammera a spisu Baltazara Brusche a jeho synů Jana a Abraháma. Koncem 19. století, kdy byl tento konvolut nově svázan, dostal nový titulní list a název *Die Chroniken des Pangratz Engelhard, M. Johannes Goldhammer und Balthazar Brusche sowie seine Söhne Johannes Brusche und Abraham Brusche*.¹⁹¹

Na začátku kodexu se nachází opis Engelhardovy kroniky, na něž navazuje soupis chebských rodů, který je doveden až do roku 1627. Pak následují drobnější kronikářské zápisy týkající se událostí v Chebu. Součástí těchto záznamů je také opis smlouvy z roku 1561.¹⁹²

Druhou část kodexu tvoří dílo rektora chebské školy mistra Jana Goldhammera, sepsané roku 1586, které se týká dějin Chebu a okolí. Tato kronika nese název *M. Johannes Goldhammer, rector scholae, Patria Historiam praecipuarum rerum gestarum in urbe Egra proposuit suis discipulis ... Anno 1586*. Toto dílo obsahuje informace především ze 16. století s několika retrospektivními záznamy.¹⁹³

¹⁸⁸ Tošnerová, 2012, 130.

¹⁸⁹ Cheb SOKA, fond č. 1: AM Cheb – knihy, inv. č. 988.

¹⁹⁰ Tošnerová, 2012, 130–131.

¹⁹¹ Tošnerová, 2012, 131.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž.

Závěr tohoto sborníku obsahuje kroniku sepsanou Baltazarem Bruschem a jeho syny Janem a Abrahámem.¹⁹⁴ Titul tohoto spisu zní: *Verzeichnus etlichen Alten und Newen Geschichten, so sich zu Eger und anders wo verlossen. Zusammen getragen von Balthasar Bruschi, Buchbindern in Eger. Herracher von seinen Söhne verbessert*. Záznamy začínají soupisem měst, městeček, obcí, zámků, klášterů a osedlých v Čechách, vypsáním z desk zemských. K tomu jsou připojena jména šesti významných měst v Lužici a počet domů v Praze. Vyprávění začíná citacemi z antických autorů a je dovedeno až do současnosti pisatelů. Záznamy pokrývají období let 1134–1622.¹⁹⁵

Na závěr kroniky Baltazara Brusche a jeho synů později neznámý písař připojil zprávy o událostech z let 1607–1621.¹⁹⁶

Rukopis tohoto souboru je uložen v Chebu.¹⁹⁷ Jedná se o rukopis menšího rozměru o 232 listech, který je svázan v mladší kožené vazbě, při této příležitosti byl vytvořen také nový titulní list, který obsahuje výše uvedený novodobý název kroniky. Rukopis chebskému archivu věnoval roku 1897 saský obchodní rada Mahl. Zprávu o tomto daru zapsal tehdejší archivář Karl Siegl na nově vytvořený titulní list.¹⁹⁸

Výbor z kroniky, která byla sepsána Baltazarem Bruschem a jeho syny Janem a Abrahámem, byl vydán Karlem Sieglem roku 1898 v *Egerer Jahrbuch*.¹⁹⁹

5.5 Dílo Adama Fabiána Zolitsche

Ze začátku 17. století (možná z roku 1608) pochází historiografické dílo chebského měšťana magistra Adama Fabiána Zolitsche.²⁰⁰ I Zolitsch se věnoval historii Chebu, byl však též jinak literárně činný – v letech 1602 a 1604 vydal dva příležitostné sborníky. Zemřel roku 1638.²⁰¹

¹⁹⁴ Rodina Bruschiů byla přední chebskou patricijskou rodinou. Zápisy v tomto souboru kronik sepsal s největší pravděpodobností Abrahám Bruschi, který byl v roce 1606 chebským kaplanem. Text vytvořil spolu se svým bratrem Janem, který působil jako rektor školy v Albenreutu (Tošnerová, 2012, 131–132).

¹⁹⁵ Tošnerová, 2012, 131–132.

¹⁹⁶ Tamtéž, 132.

¹⁹⁷ Cheb SOKA, fond č. 1, AM Cheb – Knihy, inv. č. 897, starší signatura 5866.

¹⁹⁸ Tošnerová, 2012, 131–132.

¹⁹⁹ Siegl, K. (ed.): *Aus der Chronik des Johannes Bruschi*. In *Egerer Jahrbuch* 28. Eger 1898, s. 49–75.

²⁰⁰ Adam Fabián Zolitsch pocházel původně z Hardecku u Waldsassenu. Do Chebu se přistěhoval roku 1593, aby zde působil jako konrektor latinské školy. V letech 1595 a 1600 se marně pokoušel získat rektorát, proto dal roku 1605 výpověď. Od tohoto roku se zabýval studiem práv a posléze zastával funkci městského písaře a císařského notáře (Truhlář, 1982, 580).

²⁰¹ Tošnerová, 2010, 97.

Zolitschův rukopis sestává ze dvou částí. První část obsahuje chebský soudní a procesní řád z roku 1608 a nese název *Gerichts Ordnung und gemeiner Process ... zu Eger*, druhá část zaznamenává dějiny města v letech 1179–1547 a je nazvána *Denckwirdige Historien, die sich in der Statt Eger begeben (1179–1547)*. V tomto díle vycházel autor buď z Engelhardovy kroniky, nebo z ještě staršího pramene. Zolitschovy zápisy jsou stručné, většinou uvádějí k jednomu roku jen jednu událost. Převážná část těchto zpráv je totožná se záznamy v Baierově kronice. Zolitschovy záznamy však nejsou vedeny důsledně chronologicky.²⁰²

Také toto dílo je uloženo v chebském archivu.²⁰³ Jedná se o papírový kodex v soudobé vazbě, který obsahuje 72 folií o rozměrech 16,2 x 9,8 cm. Tento kodex zahrnuje obě výše zmíněná díla, která jsou také obě (až na jeden zápis) psána jednou písařskou rukou.²⁰⁴ Podle zprávy nalepené na předním přideštní rukopisu byl tento rukopis darován do chebského archivu roku 1933 profesorem Josefem Dorschem.²⁰⁵

Dílu Adama Fabiána Zolitsche nebyla dosud badateli věnována náležitá pozornost a neexistuje k němu ani žádná studie.²⁰⁶

5.6 Dílo Kašpara Brusche

Kašpar Brusche, významný humanista, spisovatel a od roku 1541 dvorní básník císaře Karla V., je autorem řady spisů, z nichž dvě jsou věnována českým městům. Z roku 1541 pochází skladba *Encomia Slaccenwaldensis*, která je věnována Hornímu Slavkovu.²⁰⁷ Kašpar Brusche byl příbuzný s výše zmíněnou chebskou rodinou Brusche.²⁰⁸

Dále je Kašpar Brusche autorem topografie, v níž popisuje podobu Chebu v 16. století. Tento popis je součástí díla *Gaspari Bruschie Redivi Gründliche Beschreibung Des Fichtelberg, aus welchem vier Schiffreiche Wasser, der Mayn, die Eger, die Naab und Saal entspringen. Darinnen viel alter Historien erkleret werden. Item eine klare Beschreibung des Flusses Eger und aller infließenden Wasser und anstossend Flecken, besonders auch des*

²⁰² Tamtéž, 97.

²⁰³ Cheb SOKA, fond č. 1, AM Cheb – Knihy, inv. č. 1004.

²⁰⁴ Tošnerová, 2012, 337–338.

²⁰⁵ Tošnerová, 2010, 97.

²⁰⁶ Tošnerová, 2012, 133.

²⁰⁷ Kašpar Brusche se narodil roku 1518 v Horním Slavkově jako syn zdejšího ševce. Studoval na městské škole v Chebu, posléze na gymnáziu v Hofu. Svá studia završil na univerzitě v Tübingenu, kde studoval od roku 1536. Měl ještě tři bratry (Wolfganga, Jiřího a Jakuba), kteří všichni dosáhli vyššího vzdělání. Kašpar Brusche byl zavražděn roku 1557 na cestě do Pasova (Tošnerová, 2012, 133).

²⁰⁸ Tošnerová, 2012, 133.

Schlackenwalderischen Zienbergwercks, welches Hueb genennet Word, wie dasselbe jetziger Zeit zufinden. Neben vermeldung was der Schwaden sey, so die Bergleute ersticket, které vyšlo ve Wittenberku roku 1542 a 1612.²⁰⁹ Popis Chebu je ve vydání z roku 1612 nazván *Der Stadt Eger. Beschreibung* a zabírá více než deset stránek tisku. Brusch líčí Cheb jako malebné, prosperující a moudře spravované město. Velkou pozornost věnuje obecním stavbám, popisuje radnici, zbrojnici, pět městských mlýnů, čtyři obecní lázně, dva špitály a jiné stavby. Věnuje se také popisu okolí města, které označuje jako velice úrodné, zdůrazňuje množství zahrad s ovocnými stromy v okolí města.²¹⁰ Jeho popis města převzal do své kroniky i Pankrác Engelhard z Haselbachu.²¹¹

²⁰⁹ Český překlad tohoto spisu in Kubů, F.: Renesanční Cheb v jedenácti obrazech. *MZČK* 25, 1989, s. 91–109.

²¹⁰ Tošnerová, 2012, 133–134.

²¹¹ Tamtéž, 119.

6. Rukopisy kroniky Pankráce Engelharda z Haselbachu

Kronika Pankráce Engelharda z Haselbachu se dochovala v autografu i v několika soudobých a novodobých opisech. Také se dochovalo několik výpisů z této kroniky, dále různé přípisy a doplnění či jiné texty, které nejsou součástí originálu. Tato kapitola se soustředí především na autograf kroniky. Budou také představeny iluminace, které autograf obsahuje, a zmíněna bude také Gradlova edice Engelhardovy kroniky. V závěru kapitoly bude následovat popis dodnes dochovaných rukopisů tohoto díla.

6.1 Autograf kroniky

Originál kroniky se zřejmě po celá staletí nacházel v městské kanceláři, čemuž by odpovídala i četnost jeho opisů.²¹² Poté byl pravděpodobně uložen v chebském městském archivu. Tento exemplář daroval 12. června 1824 tehdejší chebský primátor a bavorský komerční rada Klement Junker von Bigatto Národnímu muzeu v Praze. V době, kdy Heinrich Gradl vydával edici tohoto díla, nemohl originál v Národním muzeu nalézt. Podle jiných zpráv se měl nacházet v knihovně spolku Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen, ale ani tam nebyl Gradl při svém pátrání úspěšný.²¹³

Autograf se však po celou dobu skutečně nacházel v Knihovně Národního muzea, jak o tom svědčí veškeré údaje, které se vztahují k uložení kodexu v této instituci. Na předním příděšti je umístěno exlibris Národního muzea²¹⁴ se současnou signaturou (VI F 43) a dalšími údaji: skř 47 a vitr. 1B. Dále se na exlibris nachází zápis I a, který se dále objevuje i na foliu Iv. Na hřbetě kodexu je zlacený titul a datace: „Pangratz Enngelhart von Haselbach, Egrische Cronica. - 1560“. Dále se na hřbetě vyskytuje štítek s částí signatury 43. Na foliích 1r, 3r a 234v jsou různá razítka Národního muzea. Informace o uložení v jiné instituci se v kodexu neobjevují, nevyskytuje se ani žádná stará signatura. Na foliu Iv se také nachází záznam o počtu listů v kodexu a chybách ve foliaci, který zapsal J. Vrt'átko.

Autograf kroniky Pankráce Engelharda byl v době napsání této práce uložen v Knihovně Národního muzea v Praze.²¹⁵ Jedná se o papírový kodex s rozměry 18,5 x 14,7 cm o 234 foliích, který je svázan v novodobé vazbě, jejíž desky byly potaženy kůží zdobenou slepotiskem s geometrickými motivy, vpředu i vzadu se nacházejí mladší papírové předsádky. Tento rukopis je psán kaligrafickou novogotickou minuskulou černým a červeným inkoustem.

²¹² Tošnerová, 2011, 99.

²¹³ Tošnerová, 2010, 123.

²¹⁴ Viz Příloha 12.

²¹⁵ Signatura VI F 43.

Foliace svazku je soudobá. Folia 16, 118 a 146 chybí, folia 46 a 121 jsou uvedena dvakrát, folio 234 nebylo do započítávání zahrnuto. Správná návaznost textu na foliích 119–123 je zaznamenána mladšími poznámkami in margine. Řada listů svazku je poškozena propadáním z důvodu kyselosti inkoustu, části některých listů chybí. Většina stránek byla konzervována laminací, což na příslušných stranách vedlo ke snížení čitelnosti textu. Folio 111 bylo dopsáno později jinou rukou. Část folia 136 byla doplněna papírem, stejně jako byla doplněna i část folia 185. Také okraje některých listů byly doplněny papírem.²¹⁶

Text kroniky je doplněn iluminacemi vztahujícími se k popisovaným událostem, portréty chebských purkmistrů a jejich erbů a erbů významných chebských rodů. V textu kroniky se také nacházejí iluminované iniciály. V kodexu je nejprve vyobrazen autor kroniky a jeho erb. Je zřejmé, že Engelhard věnoval vzniku kroniky velkou péči.²¹⁷

Tento rukopis nese název *Egrische Cronica. Was sich von annfang der stat Eger unngueurelichenn zugetragenn hat biss auffs 1560 jare. Dartzu seind aller alten geschlecht wappenn sovill mir muglich gewesenn sein zubekhumen sambt 18 Burgermaistern conterfet und figurlich gestellet hierynn durch mich Pangratz Enngilhart von Haselbach, bestelter teutscher schulhalter ung burger doselbst auffs fleissigist zusammengetragenn*. Kromě samotné kroniky obsahuje dále Engelhardovo pojednání o významných chebských erbovních rodech, kterým je vždy věnován jeden list (rubro je erb, verso je text) a dále soupis osmnácti chebských purkmistrů²¹⁸ se životopisnými údaji, portréty a erby.²¹⁹

6.1.1 Edice kroniky a Heinrich Gradl

Kroniku Pankráce Engelharda z Haselbachu vydal Heinrich Gradl v Praze roku 1884 pod titulem *Die Chroniken der Stadt Eger* ve třetím svazku ediční řady *Deutsche Chroniken aus Böhmen*.²²⁰ Protože však Gradl nemohl při zpracovávání edice nalézt Engelhardův autograf, vycházel ze soudobého opisu.²²¹ Tento opis pak konfrontoval s mladším opisem pořizovaným chebským úředníkem Walterem okolo roku 1815. Na rozdíl od Engelhardova

²¹⁶

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

²¹⁷

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

²¹⁸ Tento soupis je doveden do roku 1571.

²¹⁹ Tošnerová, 2012, 123.

²²⁰ Gradl, 1884.

²²¹ Je možné, že se jedná o rukopis, který je uložen v chebském archivu pod inventárním číslem 992. Tato možnost však nebyla dosud potvrzena (Tošnerová, 2010, 93).

autografu jsou ve Walterově opise zachyceny i pozdější dodatky ke kronice, které obsahují informace o událostech do roku 1685. Soupis purkmistrů je oproti originálu doveden do roku 1629.²²²

Heinrich Gradl byl historik, etnograf, jazykovědec, spisovatel, novinář a od roku 1878 ředitel chebského archivu. Narodil se 13. února 1842 v Chebu, zemřel za nešťastných okolností tamtéž 3. března 1895.²²³

Do bádání o dějinách Chebu se zapsal především svými edicemi. Vedle výše zmíněné edice chebských kronik je dále autorem edic: *Die Privilegien der Stadt Eger. Festschrift zur Wanderversammlung des „Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen“* (1879), *Das Buch der Gebrechen am Egerer Schöffengericht* (1882), *Monumenta Egrana. Denkmäler des Egerlandes als Quelle für dessen Geschichte* (1886), *Aus dem Egerer Archive. Beiträge aus dem Egerlande zur Geschichte Böhmens und des Reiches unter Karl, Wenzel und Sigmund* (1890–1893) či *Die Reformation im Egerlande* (1893). Podle slov Ivana Hlaváčka většina těchto děl nebyla dosud nahrazena a také je nenahraditelná, např. k regestáři *Monumenta Egrana* nelze dodnes prakticky nic dodat.²²⁴

6.2 Iluminace v autografu kroniky

Autograf kroniky Pankráce Engelharda z Haselbachu, který je uložen v Knihovně Národního muzea v Praze, je iluminovaný. Jedná se o jedinou předbělohorskou iluminovanou městskou kroniku, která vznikla na území, jež je v současnosti součástí České republiky. Obsahuje celkem 44 figurálních ilustrací, které se vztahují k událostem, o nichž se kronika zmiňuje. Dále kronika obsahuje portrét Pankráce Engelharda z Haselbachu a osmnácti chebských purkmistrů, 71 erbů významných chebských rodů a erb Pankráce Engelharda z Haselbachu a v neposlední řadě 43 ornamentálních iniciál. Celkem tedy kniha obsahuje 178 iluminací.²²⁵

Erby chebských rodů a Pankráce Engelharda jsou nakresleny ve stylizovaných architekturách, u nichž je vždy uvedeno jméno rodu, což je typicky humanistická záležitost.

²²² Tošnerová, 2012, 126.

²²³ Boháč, 2003, 100.

²²⁴ Hlaváček, 1997, 134.

²²⁵ Viz Přílohy 1–9.

Texty k příslušným erbům jsou napsány na daném foliu verso. U některých erbů se dochovaly poznámky o jejich náležitém vybarvení.²²⁶

Portréty chebských purkmistrů a Pankráce Engelharda se také nacházejí ve stylizovaných architekturách, nad portréty purkmistrů je vždy příslušný rodový erb. Jména postav jsou zmíněna v textu, který je uveden na straně verso.²²⁷

Brodský k iniciálám píše: „Ornamentika je tvořena jednoduchými kreslenými iniciálkami položenými na pravouhlém pozadí; někdy je užito zlata.“²²⁸ K figurální výzdobě uvádí, že „je kresebná, postavy jsou plošné, tělesné objemy se neuplatňují. Obličejová typika je schematická. Kompozice jsou chaotické.“²²⁹ Dále Brodský tvrdí, že iluminace jsou nepochybně dílem amatéra, některé ilustrace přecházejí až do naivoty, nejsou vytvořeny v určitém slohu. „Autor se podstatně vzdálil od tradičního tvarosloví knižní malby; jde o typ moderní narativní ilustrace.“²³⁰ Hodnocení Brodský shrnuje konstatováním, že se jedná o iluminace podprůměrné kvality. Část výzdoby tohoto rukopisu je okopírována v opisu Engelhardovy kroniky, který nese titul *Der Bürgermeister zue Eger wahrhaftige Bildnuss und Contrafacte mit ihren Wappen gezieret*.²³¹

6.3 Další rukopisy kroniky

Tato podkapitola představí další rukopisy kroniky Pankráce Engelharda, které se dochovaly do současnosti. Jejich řazení je chronologické podle doby vzniku.

V chebském archivu²³² se nachází torzo rukopisu, který vznikl kolem poloviny 16. století a který nese název *Chronika-Memorial des Pankratz Engelhart von Haselbach*. Heinrich Gradl ho na základě porovnání písma určil jako starší verzi Engelhardovy kroniky. Tento rukopis má 16 papírových listů o rozměrech 21,2 x 16,5 cm, které jsou psány úhledně jednou písařskou rukou. Listy jsou svázané v nové vazbě. Již v době nálezu nebyl rukopis úplný, chyběla mu počáteční folia. Obsahuje záznamy pro léta 1315–1428.²³³

²²⁶

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

²²⁷

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

²²⁸ Brodský, 2000, 74.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Brodský, 2000, 74.

²³¹ Tamtéž.

²³² Cheb SOkA, fond č. 1: AM Cheb – Knihy, inv. č. 0139.

²³³ Tošnerová, 2010, 123.

O okolnostech nálezu tohoto rukopisu Gradl poznamenává, že se tak stalo začátkem roku 1879 v městském archivu. Slabý sešitek tehdy identifikoval jako začátek Engelhardovy kroniky. Písmem se toto dílo hlásí před rok 1560 (tedy rok uznávaný jako datum vzniku kroniky), spadá spíše do 1. poloviny 16. století. Písmo tohoto dílka Gradl porovnal s Engelhardovým dopisem²³⁴ přibližně z roku 1560, který se také nacházel v městském archivu. Shody mezi písmem této starší verze kroniky a zmíněného dopisu byly dalekosáhlé nejen ve tvaru jednotlivých písmen, ale v celkovém charakteru písma. Drobné odchylky, které bylo možno konstatovat, Gradl vysvětlil tím, že mezi rukopisem tohoto zlomku kroniky a dopisem leží přibližně dvacet let, během nichž se písmo s věkem proměnilo, a že starší rukopis kroniky je psán na rozdíl od dopisu spíše kaligrafickým písmem.²³⁵

Soudobý opis úplné Engelhardovy kroniky je uložen v Knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově v Praze.²³⁶ Nese název *Egerische Cronica, was sich von Anfang der Stat Eger unngeführlichen zugetragen hat bis auff das 1560 Jar. Datzu sind alle alten geschlechtnamen sambt denen von 1496 Jare biss uff das 1560 Jar gewestene unnd reverende heren Bürgermeister. Durch Pangratz Engelhart von Haselbach, bestellten Teützschülhalter unnd burger daselbst zu Eger, erstlich getragen*. Jedná se o papírový rukopis o 65 foliích s rozměry 19,7 x 15,5 cm, který je svázan v soudobé kožené vazbě. Tento opis byl proveden pouze jedním písařem. Jen několik poznámek k letům 1600–1622, které jsou připsány v závěru rukopisu na foliu 65r, psal jiný písař. Soupis purkmistrů je doveden do roku 1582. Rukopis neobsahuje žádné iluminace.²³⁷

Z konce 16. století pochází další opis kroniky, který je dnes uložen v chebském archivu.²³⁸ Tento opis je součástí souboru více rukopisů psaných několika písaři, které pocházejí ze 16.–18. století a které byly nejspíše svázané až později. Nese název *Eine uralte Kronik von ihr königl. Stadt Eger vom Jahre 1584*. Tento název byl však připojen až v 19. století. Z doby před Bílou horou však v tomto konvolutu pochází pouze opis Engelhardovy kroniky se soupisem rodin a purkmistrů, ostatní texty pocházejí až z 18. století, kdy tato kniha patřila Janu Filipu Voglovi, jehož poznámky jsou nalezeny na různých místech textu, např. vlastnická poznámka na pagině 51 z roku 1779. Tento papírový kodex má 188 listů o rozměrech 22 x 19 cm a je svázan v novodobé vazbě. Původní paginace se v rukopisu nachází do stránky 49, kde také končí opis Engelhardovy kroniky. Je pravděpodobné, že tento

²³⁴ Autograf tehdy neměl k dispozici.

²³⁵ Gradl, 1884, VIII.

²³⁶ Signatura DC IV 24, stará signatura X IV 29; MST grosser Kasten N. 165.

²³⁷ Tošnerová, 2010, 123–124.

²³⁸ Cheb SOkA, fond č. 1: AM Cheb – Knihy, inv. č. 992.

rukopis nebyl příliš používán, jelikož některé nepopsané archy nejsou rozřezány a polovina stránek zůstala prázdná.²³⁹ Je možné, že se jedná o rukopis, který se stal základem Gradlovy edice. Tato možnost však nebyla dosud potvrzena.²⁴⁰

Z počátku 17. století pochází další rukopis, který však obsahuje pouze část Engelhardovy kroniky. Tento opis je uložen v archivu města Chebu²⁴¹ pod názvem *Der Bürgermeister zue Eger wahrhaftige Bildnuss und Contrafacte mit ihren Wappen gezieret*. Papírový kodex v soudobé vazbě obsahuje 29 folií o rozměrech 19 x 13 cm. Jedná se o reprezentativně provedený rukopis, který obsahuje portréty a znaky dvaceti sedmi chebských purkmistrů, jejichž soupis je doveden do roku 1615. Portréty purkmistrů jsou provedeny pečlivěji než v autografu. Také doprovodný text kroniky je psán úhlednou minuskulou.²⁴²

Další z opisů Engelhardovy kroniky, který pochází ze 17. století, je dnes uložen v arcibiskupské knihovně v Kroměříži.²⁴³ Tento papírový kodex, který nese pozdější název *Geschichte der Stadt Eger von Jahre 1290 bis 1680*, má 109 listů o rozměrech 20,5 x 16 cm a je svázan v dobové vazbě. Kodex byl původně majetkem sekretáře moravsko-slezského gubernia, sběratele, historika a archiváře Jana Petra Cerroniho (1753–1826), jehož exlibris se objevuje na předeštlí. Obsahuje opis kroniky a soupis chebských rodů, v němž však chybí poslední dvě jména, poté následuje seznam purkmistrů, který je doveden do roku 1629, kdy pravděpodobně tento opis vznikl. Dále se objevují přípisy týkající se dějin Chebu a popisy událostí, které se odehrály v Chebu kolem poloviny 16. století v souvislosti s nástupem reformace. Tyto poznámky obsahují retrospektivní záznamy sahající do roku 1150. Text těchto přípisů a poznámek publikoval v roce 1871 Běda Dudík pod titulem *Kronika komendy německého řádu v Chebu*.²⁴⁴ V závěru tohoto kodexu jsou uvedeny výpisy Jana Petra Cerroniho, které se týkají událostí z let 1520–1604.²⁴⁵

Další opis Engelhardovy kroniky je uložen v Archivu Národního muzea v Praze.²⁴⁶ Byl sepsán ve druhé polovině 17. století. Jedná se o pouhý zlomek o 33 listech, jeho nová vazba pochází z přelomu 19. a 20. století. Je pravděpodobné, že původně se nacházel také v Chebu, čemuž by nasvědčovala starší signatura 8 A/4β Eger. Do Archivu Národního muzea

²³⁹ Tošnerová, 2010, 124.

²⁴⁰ Tošnerová, 2010, 93.

²⁴¹ Cheb SOKA, fond č. 1: AM Cheb – Knihy, inv. č. 1006.

²⁴² Tošnerová, 2010, 124.

²⁴³ Signatura 21127, stará signatura O/c VI 13; B-72; m/2 – I – 20/13039.

²⁴⁴ Dudík, 1871. Viz podkapitolu 5.1.1.

²⁴⁵ Tošnerová, 2010, 124–125.

²⁴⁶ Signatura 1224, stará signatura 8 A/ 4β Eger.

ho daroval Josef Schürer Unhošťský. Poznámky o dárci jsou napsány neznámou rukou na foliu Ir. Kronika začíná přímo textem první kapitoly, titulní list se nedochoval. Její název *Chronik der Stadt Eger (von Pangratz Engelhardt von Haselbach)*. Fragment vytvořil až Václav Schulz. Text tohoto opisu začíná shodně s textem autografu vznikem města a končí rokem 1509. Dále následuje opis listu městské rady Apelačnímu soudu v Praze z roku 1577, který je psán jiným písařem, než který napsal předchozí opis kroniky. Na následující straně je opět prvním písařem nadepsán název další kapitoly Engelhardovy kroniky, pod kterým však již nenásleduje žádný text. Stejně tak následující strany kodexu jsou prázdné.²⁴⁷

Také v pozdější době vzniklo několik děl, které obsahují opisy Engelhardovy kroniky nebo různé výpisy z ní. Tyto opisy a výpisy jsou často dále doplněny o další kronikářské zprávy či jiné texty.

V 17. století vznikl soubor textů, který nese novodobý název *Chronik*.²⁴⁸ Jedná se o papírový kodex o 462 foliích, které mají rozměry 19,7 x 16 cm. Vazba je soudobá. Počáteční stránky knihy jsou vytrženy, kniha začíná stránkou 53. Také poslední čtyři folia jsou vytržena, v textu jsou navíc některá folia vyříznuta. Podle zápisu archiváře Karla Siegla získal tento rukopis chebský archiv roku 1899. Kniha obsahuje kronikářské zápisy pro léta 1444–1670, které jsou částečným opisem Engelhardovy kroniky. Dále svazek obsahuje popis upevnění z roku 1742 a kroniku B. M. Funcka, která byla dokončena téhož roku.²⁴⁹

Z děl uložených v Chebu je to dále opis kroniky Pankráce Engelharda z 18. století, která je dále doplněna kronikami Jana Goldhammera, Baltazara Brusche a jeho synů Jana a Abraháma,²⁵⁰ která nese novodobý název *Die Chroniken des Pangratz Engelhard, M. Johannes Goldhammer und Balthazar Brusche sowie seine Söhne Johannes Brusche und Abraham Brusche*.²⁵¹ Jedná se o rukopis menšího rozměru o 232 listech, který je svázan v mladší kožené vazbě, jež byla vytvořena roku 1899 knihvazačem Josefem Beckerem. Při této příležitosti byl vytvořen také nový titulní list, který obsahuje výše uvedený novodobý název kroniky. Rukopis chebskému archivu věnoval roku 1897 saský obchodní rada Mahl. Zprávu o tomto daru zapsal tehdejší archivář Karl Siegl na nově vytvořený titulní list.²⁵²

²⁴⁷ Tošnerová, 2011, 100–101.

²⁴⁸ Cheb SOKA, fond č. 1, AM Cheb – Knihy, inv. č. 1005.

²⁴⁹ Tošnerová, 2012, 338.

²⁵⁰ Viz podkapitolu 5.4.

²⁵¹ Cheb SOKA, fond č. 1, AM Cheb – Knihy, inv. č. 897, starší signatura 5866.

²⁵² Tošnerová, 2012, 131–132.

Další rukopis z 18. století, který se nachází v chebském archivu,²⁵³ nese název *Chronica urbis Egrae*. Jedná se o papírový kodex o 64 foliích, které mají rozměry 19,1 x 15,8 cm. Vazba je novodobá. Nejedná se však o přesný opis Engelhardovy kroniky, ale o výpisy z tohoto díla, které obsahují záznamy od počátku města do roku 1557.²⁵⁴

V litoměřické biskupské knihovně²⁵⁵ je uložen rukopis z 18. století, který nese titul *Chronica des Landes und der Stadt Eger von dem Jahre 1134 bis zu dem 1700 aus verschiedenen Manuscripten und Anderen Original Urkunden zusammengetragen von Johann Joseph Clauser, Ihro Kays. König. apostolischen Majestat zu Einrichtung deren sogenannten alten Statthaltereyschen und Camer Registratoren allergnädigst angestellten Registratore und Archivario, wie auch Procuratoris Ambts im Königreich Beheimb Teutschen Concipisten* a který také obsahuje opis Engelhardovy kroniky.²⁵⁶

V Archivu města Plzně jsou v pozůstalosti Fabiána Stehlíka z Čeňkova a Treustädtu uloženy další tři opisy Engelhardovy kroniky.²⁵⁷ První z nich²⁵⁸ pochází z 18. století a jmenuje se *Chronik der Stadt Eger*. Jedná se o soubor volných papírových složek, který obsahuje 110 folií o rozměrech 27,5 x 24 cm. Vedle Engelhardovy kroniky obsahuje i další díla z pozdějšího období.²⁵⁹

Druhý z nich²⁶⁰ nese název *Historische Nachricht von denen merckwürdigsten Begebenheiten der Stadt Eger. Pro memoriam der lieben Posteritaten und allen denen, welche von Eger etwas zu wissen verlangen*. Pochází z 18. století a také se jedná o soubor volných papírových složek. Tento soubor obsahuje 102 folia o rozměrech 37 x 23 cm. Vedle Engelhardovy kroniky obsahuje i další kronikářská díla a opisy listů.²⁶¹

Poslední opis z tohoto fondu²⁶² má titul *Memorial Chronica der Stadt Eger*. Také se jedná o soubor volných papírových složek z 18. století. Obsahuje 60 folií o rozměrech 37 x 23,5 cm. V tomto souboru se nachází opis Engelhardovy kroniky a jeho pokračovatelů až do

²⁵³ Cheb SOKA, fond č. 1, AM Cheb – Knihy, inv. č. 991. Stará signatura No 41; Emmanuel Ferdinandi N. 5.

²⁵⁴ Tošnerová, 2012, 338–339.

²⁵⁵ Signatura BIF/1–5.

²⁵⁶ Tošnerová, 2010, 246.

²⁵⁷ Tošnerová, 2011, 100.

²⁵⁸ Archiv města Plzně, fond Pozůstalost Fabiána Stehlíka, inv. č. 115, stará signatura C 45; 1 f25.

²⁵⁹ Tošnerová, 2012, 340.

²⁶⁰ Archiv města Plzně, fond Pozůstalost Fabiána Stehlíka, inv. č. 116, stará signatura C 46; 1 f26.

²⁶¹ Tošnerová, 2012, 339–340.

²⁶² Archiv města Plzně, fond Pozůstalost Fabiána Stehlíka, inv. č. 117, stará signatura C 47; 1 f27.

roku 1679, nechybí ani soupis chebských rodů. Po stranách rukopisu se objevují odkazy na autograf, z nějž byl opis pořízen.²⁶³

V chebském archivu²⁶⁴ se dále nachází opis Engelhardovy kroniky, který podle jejího autografu pořídil chebský úředník Walter okolo roku 1815. Tento opis nese název *Chronik*. Jedná se o papírový kodex o 90 foliích, které mají rozměry 21 x 17,5 cm. Vazba je dobová, titulní list je však psán jinou, mladší rukou. K tomuto opisu byly dále připojeny i pozdější dodatky ke kronice, které přinášejí informace o událostech až do roku 1685 a které musely být doplněny z dalších chebských kronik. Dále svazek obsahuje opis smlouvy mezi římským císařem a městem Cheb z roku 1561. Naopak zcela chybějí kresby erbů, portréty primátorů a informace k chebským rodům. V knize jsou uvedena jen jména významných rodin a soupis purkmistrů, obojí je dovedeno až do roku 1629.²⁶⁵ Také tento rukopis použil Gradl při přípravě edice Engelhardovy kroniky.²⁶⁶

Dále se v chebském archivu²⁶⁷ nachází kodex o 174 foliích, který obsahuje výpisy z Engelhardovy kroniky. Tyto výpisy byly pořízeny roku 1817 spolu s výpisy z kronik Jeremiase Kriegelsteina a Antona Grassolda.²⁶⁸

Poslední dva rukopisy Engelhardovy kroniky, které se v chebském archivu nacházejí, jsou přesnými opisy originálu, jež pořídil Karl Siegl v říjnu roku 1900. První z nich²⁶⁹ má 489 listů, druhý z nich²⁷⁰ obsahuje 244 listů. Obě tyto kroniky jsou také iluminované, jejich ilustrace, iniciály, erby a portréty namaloval Georg Mathias Wolf.²⁷¹

Je doloženo, že v 19. století existovaly ještě jiné rukopisy Engelhardovy kroniky, které jsou však dnes nezvěstné.²⁷² Jednalo se o rukopis, který byl v majetku císařského rady svobodného pána von Senckenberg. Tento kodex obsahoval kronikářské záznamy, jež byly dovedeny až do roku 1570.²⁷³

²⁶³ Tošnerová, 2012, 339.

²⁶⁴ Cheb SOKA, fond č. 1, AM Cheb – Knihy, inv. č. 0138.

²⁶⁵ Tošnerová, 2010, 126.

²⁶⁶ Tošnerová, 2011, 100.

²⁶⁷ Cheb SOKA, fond č. 1, AM Cheb – Knihy, inv. č. 1037.

²⁶⁸ <http://www.portafontium.eu/chronicle/soap-ch/00001-mesto-cheb-grassold-1817-sig591>. Citováno 23. 11. 2016.

²⁶⁹ Cheb SOKA, fond č. 1, AM Cheb – Knihy, inv. č. 986.

²⁷⁰ Cheb SOKA, fond č. 1, AM Cheb – Knihy, inv. č. 987.

²⁷¹ <http://www.portafontium.eu/chronicle/soap-ch/00001-mesto-cheb-enngelhart-kopie-1560-sig517>. Citováno 23. 11. 2016. A <http://www.portafontium.eu/chronicle/soap-ch/00001-mesto-cheb-engelhart-1560-sig523>. Citováno 23. 11. 2016.

²⁷² Zmiňuje se o nich Gradl, 1884, V–IX.

²⁷³ Tošnerová, 2010, 125.

Dále jsou zprávy o rukopisu, který byl ještě v 19. století uložen ve městě Barringen.²⁷⁴ Jednalo se o pergamenový kodex se soudobým opisem Engelhardovy kroniky s titulem *Egerische Cronica, was sich von anfang des statt ettwan zugetragen hat bis aufs 1560. jar; Darzue seindt aller alten geschlecht wappen, sovil mir möglich gewesen zu bekhomen, sammt 18 burgermaister controfaits und figurlich bestellet, durch Pangratz Engelhart von Haszelbach, bestellter deutscher schulhalter daselbst, aufs fleissigist zusammangetragen*,²⁷⁵ tedy v zásadě shodným s titulem autografu. Tento opis také obsahoval portréty purkmistrů a kresby k důležitým událostem, o nichž kronika pojednává. Erby nebyly úplně dokončeny.²⁷⁶ Jednalo se o jediný opis Engelhardovy kroniky psaný na pergamenu, všechny ostatní v současnosti známé opisy tohoto díla jsou psány na papíře.

Kronika Pankráce Engelharda musela být s největší pravděpodobností známa také frankfurtskému měšťanu mistru Georgiu Beatovi, jenž roku 1604 vydal tisk s názvem *Beheimische Chronica*. Mnohé pasáže z Engelhardovy kroniky jsou v tomto tisku opsány. Především stať o městském znaku je uvedena doslovně.²⁷⁷

Celkově tedy v současné době známe osmnáct dochovaných rukopisů kroniky Pankráce Engelharda z Haselbachu. S jistotou můžeme tvrdit, že existovaly minimálně další tři doložené opisy, které se ztratily pravděpodobně v 19. století. Dnes známé rukopisy se nacházejí na různých místech v knihovnách a archivech v Chebu, Plzni, Praze, Litoměřicích a Kroměříži, v současnosti pohřešované rukopisy se měly nacházet v Perninku či ve Frankfurtu nad Mohanem. Časové rozpětí rukopisů sahá přibližně od 40. let 16. století do roku 1900. Tiskem vyšla kronika jen jednou, a to v Praze roku 1884 péčí Heinricha Gradla.

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že význam Engelhardovy kroniky od doby jejího vzniku až po úplný konec 19. století byl značný. Kronika byla stále hojně opisována, existuje několik jejích pokračování (např. od Jana Goldhammera či Baltazara Brusche a jeho synů), různých přepisů (např. *Kronika komendy německého řádu v Chebu*), stejně jako výpisů z ní. Citace nebo pasáže z této kroniky se nalézají v jiných kronikářských dílech (např. na začátku *Manuálu Endrese Baiera*). Stala se podnětem, inspirací a zdrojem další kronikářské tvorby v Chebu.

²⁷⁴ Jedná se pravděpodobně o Pernink.

²⁷⁵ Gradl, 1884, VI. Sám Gradl však informace uvádí ze zprávy Karla Rennera, roku 1883 byl již rukopis ztracen.

²⁷⁶ Tošnerová, 2010, 125.

²⁷⁷ Tamtéž.

7. Osobnost Pankráce Engelharda z Haselbachu

Pankrác Engelhard z Haselbachu pocházel původem z patricijské rodiny z Haselbachu, který leží nedaleko Schwandorfu v Horní Falci, v dnešním Svobodném státu Bavorsko. O jeho životě není dochováno mnoho zpráv, bližší informace neposkytuje ani jeho kronika. Před tím, než přišel do Chebu, není o jeho osobě známo nic. Do tohoto města byl povolán roku 1538, aby se stal rektorem zdejší školy.²⁷⁸ Vedle toho působil ve městě také jako písař a veřejný notář.²⁷⁹ Krátce po roce 1560 pak město opustil. Léta 1561–1562 strávil mimo Cheb. Do Chebu se v roce 1563 sice vrátil, ale nikoliv na dlouho.²⁸⁰ Poslední léta svého života prožil v Řezně. Nic bližšího není známo ani o jeho smrti. Neví se také přesně, zda zemřel v Chebu nebo v Řezně.²⁸¹

Pankrác Engelhard byl ženatý a jsou známy čtyři jeho děti, které se dožily dospělosti – jeden syn a tři dcery.²⁸² Tyto dcery se v Chebu také provdaly. Jedna z nich se roku 1580 provdala za Michela Baiera, který byl bratrem Endrese Baiera, autora kronikářského díla *Manuál Endrese Baiera*.²⁸³

²⁷⁸ Tošnerová, 2010, 88. Engelhard se tak sám označuje v předmluvě své kroniky (Gradl, 1884, 3).

²⁷⁹ Jako notář se označuje i Engelhard ve své kronice k roku 1540 (Gradl, 1884, 46).

²⁸⁰ Gradl, 1884, XI–XII.

²⁸¹ Tošnerová, 2010, 88.

²⁸² Syn se jmenoval Pankrác Engelhard ml., jména dcer doložena nejsou (Gradl, 1884, XII).

²⁸³ Tošnerová, 2010, 88. Viz podkapitulu 5.3.

8. Obraz českých a římských panovníků středověku a raného novověku v kronice Pankráce Engelharda z Haselbachu

Tato kapitola představí obraz českých králů a římských panovníků, jak vyplývá z kroniky Pankráce Engelharda z Haselbachu. Celkem je v kronice jmenováno třináct těchto osobností: Fridrich I. Barbarossa, Vilém II. Holandský, Rudolf I. Habsburský, Fridrich I. Habsburský zvaný Sličný, Ludvík IV. Bavor, Jan Lucemburský, Václav IV. Lucemburský, Ruprecht III. Falcký, Zikmund Lucemburský, Ladislav Pohrobek, Matyáš Korvín, Ferdinand I. Habsburský a Karel V. Habsburský. Vedle toho jsou zmíněni také Jiří z Poděbrad a Vladislav II. Jagellonský, avšak nejsou uvedeni jménem. Celkově se tedy kronika alespoň okrajově zmiňuje o patnácti panovnících.

V naprosté většině jsou panovníci zmiňováni v souvislosti s jejich zásahem do dějin města a v případě jejich návštěvy Chebu. Události přesahující rámec Chebska se v kronice objevují pouze okrajově a většinou netvoří hlavní témata kapitol. Již z výše uvedeného výčtu je také patrné, že mnozí významní panovníci nejsou v kronice zmíněni vůbec. Zvláště se jedná o starší období, z nichž pravděpodobně neměl Engelhard dostatek informací. Prvním českým králem, kterého kronika zmiňuje, je až Jan Lucemburský.

V iluminacích se objevuje celkem pět panovníků: Fridrich I. Barbarossa, Václav IV. Lucemburský, Zikmund Lucemburský, Ferdinand I. Habsburský a Karel V. Habsburský (viz Přílohy 3–7).

Panovníci budou dále představeni v chronologickém pořadí podle svého prvního výskytu v kronice.

Vůbec prvním panovníkem, jehož Engelhardova kronika zmiňuje, je Fridrich I. Barbarossa (asi 1122–1190), který byl římským králem v letech 1152–1190 a římským císařem v letech 1155–1190. V kronice je uveden při příležitosti svého sňatku s Adélou z Vohburku, která byla dcerou markraběte Děpolta II. z Vohburku a Adély Polské. Adéla z Vohburku byla dědičkou Chebska a roku 1149 se stala manželkou Fridricha I. Barbarossy.²⁸⁴ Fridrich je v kronice uveden nejprve jako císař Fridrich Švábský, kterému však Italové podle rudých vousů říkali Barbarossa.²⁸⁵ Engelhard dále uvedl, že díky tomuto sňatku

²⁸⁴ Iterská et al., 1972, 14.

²⁸⁵ „...keisser Friderich der Schwab(en), welchen die Walen darumb, das er einen roten bart het, Barbarossam nenneten...“ (Gradl, 1884, 10).

se Cheb stal „z města knížecího městem císařským a říšským,“ kterým byl až do vlády Ludvíka IV. Bavora (viz dále).²⁸⁶

Dalším zmíněným římským panovníkem je Vilém II. Holandský (1228–1256), který byl v letech 1247–1256 římským vzdorokrálem. V kronice je zmiňován k roku 1270, kdy autor píše, že toho roku nevládl ani žádný císař, ani žádný papež, jelikož po smrti Viléma II. Holandského bylo sedmnáct let bezvládní.²⁸⁷ Vilém je v kronice uveden jako císař²⁸⁸ a holandský hrabě.²⁸⁹

Toto podle Engelhardových slov bezvládní ukončila až volba Rudolfa I. Habsburského (1218–1291), který byl římským králem v letech 1273–1291. O Rudolfovi kronika říká, že byl hrabětem²⁹⁰ a zvolen císařem²⁹¹ byl roku 1273.²⁹²

Dále je v kronice zmíněn Ludvík IV. Bavor (1282 nebo 1287–1347), který byl římským králem v letech 1314–1347 a římským císařem v letech 1328–1247. V kronice je Ludvík uveden jako vévoda bavorský k roku 1315, kdy byl prý zvolen císařem.²⁹³ Dále je zmiňován Ludvíkův spor s papežem Janem XXII., který nakonec Ludvíka sesadil z trůnu. Aby však Říše nebyla bez panovníka, byl podle informací v kronice zvolen Fridrich I. Habsburský (viz dále).²⁹⁴

Fridrich I. Habsburský zvaný Sličný (1289–1330) byl římských králem v letech 1314–1330. V kronice je uveden jako rakouský arcivévoda a římský císař,²⁹⁵ kterým byl zvolen po

²⁸⁶ „...durch dise heurat ist Eger aus einer furstlichen stat. ein key. und reichstat worden, ... bis ... keyser Ludewig (von) Beiern...“ (Gradl, 1884, 10–11). Cheb však nebyl říšským městem po celé toto období stále a nepřetržitě (viz dále).

²⁸⁷ Engelhard tak zcela opomíjí vládu Richarda I. Cornwallského (vl. 1257–1272) i Alfonse X. Kastilského zvaného Moudrý (vl. 1257–1284).

²⁸⁸ Ačkoliv ve skutečnosti císařem nebyl.

²⁸⁹ „Es war dazumal weder kaysser noch bapst, dan nach kaysser Wilhelmen, welcher ein graff aus Holland war, stunde das kayssertumb siebenzehn jar ledig...“ (Gradl, 1884, 13).

²⁹⁰ Rudolf byl hrabětem habsburským.

²⁹¹ Rudolf však ve skutečnosti císařem nebyl.

²⁹² „... im 1273. jare, wurde graff Rudolph von Habspurg zum Romischen kaysser...“ (Gradl, 1884, 14).

²⁹³ Ludvík byl zvolen králem roku 1314, císařem se stal až roku 1328.

²⁹⁴ „Umb diese zeit war Ludwig von Bayr mitt antrechtigen rath, aller des rich stende zum Römischen kayser erwölet. dieser hertzog in Bayrn, nachdem er mit dem bapst zu Rom nit wol stund, ward bald, wie man zu Rom horet, das er zum kayser erwölet worden, und durch bapst Johann den 22^{ist(en)} und auf das das reich nit ohn haubt were, erwölet er wider gemelten kayser Ludwigen einen anderen, nemblich Friderichen...“ (Gradl, 1884, 15).

²⁹⁵ Fridrich byl rakouským vévodou a římským králem.

sesazení Ludvíka IV. Bavora.²⁹⁶ V této situaci mezi oběma panovníky vypukla válka, v níž zvítězil Ludvík Bavor, který také zajal Fridricha Habsburského.²⁹⁷

Následně kronika zmiňuje českého krále Jana Lucemburského (1296–1346), který vládl v letech 1310–1346. V kronice je uveden jako český a polský král. Zmiňován je k roku 1315 v souvislosti se zástavou Chebska za 40 tisíc hřiven stříbra.²⁹⁸ Tím také Cheb přestal být říšským městem.²⁹⁹

K roku 1389 je uveden Václav IV. Lucemburský (1361–1419), který byl českým králem v letech 1378–1419 a římským králem mezi roky 1376–1400. Václav IV. je v kronice titulován jako římský císař.³⁰⁰ Je zmiňován v souvislosti s udělením lén na Chebsku trevírskému arcibiskupovi. Další zpráva se týká podepsání chebského landfrýdu mezi Václavem a říšskou šlechtou roku 1389. Engelhard uvádí, že tehdy v Chebu bylo dvacet čtyři knížat, čtyřicet tři hrabat a zástupců říšských měst, šedesát tři poselstev a vysoký počet svobodných pánů a šlechticů. Jednalo se o tak velké množství lidí, že museli být ubytováni i na předměstích a v zahradních domcích.³⁰¹

Znovu je Václav IV. uváděn k roku 1399 v souvislosti s bojem proti Ruprechtu Falckému. Ruprecht III. Falcký (1352–1410) byl římským králem v letech 1400–1410. V této zprávě je Václav titulován jako římský císař a český král, kdežto Ruprecht je označen jako nově korunovaný římský král (sic!),³⁰² který byl zvolen proti Václavovi.³⁰³

Dalším uvedeným panovníkem je Zikmund Lucemburský (1368–1437), který byl českým králem v letech 1419–1437, římským králem mezi roky 1411–1437 a římským císařem v rozmezí let 1433–1437. V kronice je nejprve uváděn k roku 1431 v souvislosti

²⁹⁶ Není to však pravda, Fridrich byl králem zvolen 19. října 1314, Ludvík až 20. října 1314.

²⁹⁷ „...doch behielt kayser Ludwig der Bayr den sieg und fieng Fridericum und hilt den auf einen schlos in Osterreich...“ (Gradl, 1884, 15).

²⁹⁸ Stalo se tak však roku 1322 za 20 tisíc hřiven stříbra.

²⁹⁹ „...gedacht kayser Ludwig gemelter statt souher beschwerd zu entledigen, versetzt derhalben die statt Eger mit irer zugehörung umb 40 tausendr marckh silbers Khunig Johansen in Behaim und Polen und solchs geschah im anfang geschriebenen jar, nemlich 1315 jar; durch diese verpfandung hat Eger aufgehöret , ein reichstatt zu sein...“ (Gradl, 1884, 15–16).

³⁰⁰ Ačkoliv ve skutečnosti byl římským králem.

³⁰¹ „...kunig Wenceslaus, romischer kayser, dem ertzbischoff zu Tryer das lehen zu Eger geliehen hatt, do waren mit gemelten romischen kayser zu Eger nemblich vier vnd zwaintzig fursten und daneben noch drey vnd vierzig graven und der reichstet auch drey und sechtzig botschafften, freyherrn und der vom adel ein merckliche grosse antzal, das man auch in vorsteten und garten heusern ein foririn müssen...“ (Gradl, 1884, 21).

³⁰² Ruprecht byl však římským králem korunován až roku 1401.

³⁰³ „...zwischen Wentzeslaw, dem romischen kayser und königen zu Behaim, auch eine(m) new erkornen römischen könig, Ruprecht(en), so wieder in erwölet war...“ (Gradl, 1884, 22).

s jednáním basilejského koncilu, titulován je jako římský císař.³⁰⁴ Další zmínka se vztahuje k roku 1437, kdy císař Zikmund navštívil Cheb a setkal se zde s mnoha knížaty, hrabaty a pány, jimž uděloval privilegia a léna.³⁰⁵

Pouze v krátké zmnince je jmenován český král Ladislav Pohrobek (1440–1457), který vládl v letech 1453–1457. Je uvedena pouze informace o jeho úmrtí roku 1457, titulován je jako král.³⁰⁶

Dalším panovníkem, o němž se kronika zmiňuje, je český král Jiří z Poděbrad (1420–1471), který vládl v letech 1458–1471. Jiří v kronice ovšem není uveden svým jménem, objevuje se pouze pod svým titulem českého krále v souvislosti se sňatkem svého syna Jindřicha staršího z Minsterberka s Uršulou Braniborskou, dcerou markraběte Albrechta III. Achilla Braniborského, k němuž došlo v Chebu roku 1467.³⁰⁷

Dále kronika zmiňuje Matyáše Korvína (1443–1490), který byl českým králem v letech 1469–1490, nejprve od roku 1469 jako vzdorokrál proti Jiřímu z Poděbrad, po dohodě s Vladislavem Jagellonským od roku 1479 jako vládce na Moravě a ve vedlejších zemích Koruny království českého. Matyáš, v kronice titulovaný jako uherský král,³⁰⁸ je v kronice zmíněn v souvislosti s uvalením papežské klatby na město v roce 1469, která byla důsledkem věrnosti Jiřímu z Poděbrad. Tento interdikt byl odvolán až za Matyáše.³⁰⁹

Opět pouze nepřímo je v kronice zmíněn Vladislav II. Jagellonský (1456–1516), který byl českým králem v letech 1471–1516. Objevuje v souvislosti s událostmi v roce 1509, avšak není přímo jmenován, objevuje se pouze pod titulaturou „královský majestát“. Jedná se o komplikovaný spor, který měli chebští měšťané s loupeživým šlechticem Jorgem Zedtwitzem z Liebensteinu a do kterého zasahoval i král Vladislav.³¹⁰

³⁰⁴ „...liess der allerdurchleuchtigst grossmechtigst fürst und herr, herr Sigismundus, romischer kayser, ein concilium zu Basel (zu) halten...“ (Gradl, 1884, 27). Tehdy byl však Zikmund římským králem.

³⁰⁵ „...kom der allerdurchleuchtigst grossmechtigst fürst und herr, herr Sigismundus, rom. kayser, gen Eger und liehen ire mayesteten alda etlichen fürsten, graven und herrn, auch Andersen lehen...“ (Gradl, 1884, 28).

³⁰⁶ „Eben in disem jar war könig Rassla vergeben“ (Gradl, 1884, 31).

³⁰⁷ „...frewlein Ursula, ein tochter des durchleuchtigen hochgeborenen fürsten und herrn Albrecht, marggraven zu Brandenburg, dem hertzen Heinrichen von Musterburg, der war ein son der künigl. mayestat zu Behaim vermehlet...“ (Gradl, 1884, 31).

³⁰⁸ Uherským králem byl v letech 1458–1490.

³⁰⁹ „...ist aus nachgeschriebenen ursachen von bapst Paulo dem andern dieses names die statt Eger excommuniciert und in deb bann gethan worden und darinnen 3 gantze jar gewesen; dann künig Mathias in Hungern hatte sich mit obgemeltem bapst der massen verglichen und anschlag (der ime zuruckgienge) gemacht, so ime die statt Eger datzu eingeraumet wurde...“ (Gradl, 1884, 31–32).

³¹⁰ Např. „...musste man das an die künigl. mayestat bringen...“ nebo „...und nach dem sie in der künigl. mayestat hand eingezogen...“ (Gradl, 1884, 36).

Poté je v kronice uveden Ferdinand I. Habsburský (1503–1564), který byl českým králem v letech 1526–1564, římským králem mezi roky 1531–1564 a římským císařem v rozmezí let 1556–1564. Titulován je jako římský císař, ovšem s poznámkou, že tehdy byl římským králem.³¹¹ Zmiňován je k roku 1542, kdy navštívil Cheb.³¹²

Jako poslední je pak uveden Karel V. Habsburský (1500–1558), který byl římským králem v letech 1519–1556 a římským císařem mezi roky 1530–1556. Uváděn je k roku 1547 v souvislosti se svou návštěvou Chebu. Titulován je jak římský císař.³¹³ Společně s Karlem V. přijel do Chebu také Ferdinand I., který je zde titulován jako římský, uherský³¹⁴ a český král.³¹⁵

Ferdinand je znovu uveden jako král římský, uherský a český k roku 1551, kdy je uvedena informace, že základní kámen nové sýpky byl položen za vlády krále Ferdinanda.³¹⁶ Dále je uveden v souvislosti s boji v Říši v roce 1553, kdy je titulován jako římský císař, tehdy ještě římský král.³¹⁷

Jak je z výše uvedeného přehledu zmínek o českých a římských panovnících patrné, jedná se o nesoustavný, až náhodný výběr těchto osobností. A přestože jsou někteří významní panovníci v kronice uvedeni, jedná se o zmínku spíše okrajovou, která s jejich zásahem do dějin města nesouvisí.

Několik zmínek se týká jen zvolení či úmrtí daných panovníků, to je případ Viléma II. Holandského, Rudolfa I. Habsburského, Ruprechta III. Falckého a Ladislava Pohrobka. Zajímavý je v této skupině Vilém Holandský, kterého Engelhard zřejmě považoval za legitimního panovníka, nikoliv za vzdorokrále. Tituluje ho neprávem jako císaře a uvádí, že po jeho smrti nastalo bezvládí až do zvolení Rudolfa Habsburského, a tedy pravděpodobně neuznával vládu Richarda Cornwallského a Alfonse Kastilského.

³¹¹ Císařem se stal až roku 1556, do té doby byl císařem jeho bratr Karel V.

³¹² „Wie kayser Ferdinandus, dazu mal noch Röm. könig, zu Eger unterm himel einriet, wird hernach geschrieben gefunden. Anno domini 1542, da der allerdurchlechtigst, grossmechtigst furst und herre, herr Ferdinand, römischer kaiser, zu allen zeiten merer des reichs etc., deren may. zur selben zeit noch könig waren, solte am samstag nach Fabiani obgeschriebenen jars zu Eger ankomen...“ (Gradl, 1884, 48).

³¹³ „Anno domini 1547, am mittwoch in der charwochen, kam der allerdurchlechtigst grossmechtigst furst und herr, herr Karl, der funffte des namens, röm. Kayser, gen Eger“ (Gradl, 1884, 53).

³¹⁴ Ferdinand I. byl uherským králem v letech 1526–1564.

³¹⁵ „...da kam der allerdurchlechtigst grossmechtigst furst und herr, herr Ferdinand, röm. hung. und und beheimb. königl. may., auch gen Eger...“ (Gradl, 1884, 53).

³¹⁶ „Anno domini 1551 ist das kornhauss alhie zu Eger, gemeinen, nutz zu guten, angefangen zu bawen und der erste grund stein gelegt bei regirung Ferdinand, röm. hung. und beheim. kgl. may...“ (Gradl, 1884, 54).

³¹⁷ „...an den allerdurchlechtigsten, grossmechtigsten fürsten und herrn, hrn. Ferdinand, römischen kayser, dazumal römischer künig...“ (Gradl, 1884, 55–57).

Z informace o Ruprechtovi Falckém, který je titulován jako římský král, který byl zvolen proti Václavovi IV., je patrné, že Engelhard považoval za legitimního panovníka Václava, kterého tituluje neprávem jako císaře, a Ruprechta pouze za vzdorokrále. Titul římského krále se v Engelhardově kronice objevuje pouze u „vzdorokrále“ Ruprechta Falckého a u Ferdinanda I., který vystupuje po boku císaře Karla V.

V souvislosti s dějinami města jsou obšírněji zmíněni Fridrich I. Barbarossa, Ludvík IV. Bavor, Fridrich I. Habsburský, Jan Lucemburský, Václav IV. Lucemburský, Zikmund Lucemburský, Jiří z Poděbrad, Matyáš Korvín, Vladislav II. Jagellonský, Ferdinand I. Habsburský a Karel V. Habsburský.

I tyto zmínky jsou však rozdílně dlouhé a různé povahy. Boje Ludvíka Bavora s Fridrichem Habsburským, do nichž zasahoval i Jan Lucemburský, jsou popsány poměrně obšírně, stejně tak např. říšské sněmy v Chebu za Václava IV. a Zikmunda nebo příjezdy Ferdinanda I. a Karla V. Jiní panovníci jsou i v případě zásahu do dějin města uvedeni spíše stručně, např. Fridrich Barbarossa, Jiří z Poděbrad a Vladislav Jagellonský.

Boje Ludvíka Bavora, Fridricha Habsburského a Jana Lucemburského jsou uvedeny obzvláště obšírně, pravděpodobně také proto, že vyústily v zástavu Chebska. Avšak jiné události podobného významu v kronice nejsou zmíněny vůbec. To je případ i Fridricha Barbarossy a Jiřího z Poděbrad, kteří jsou zmíněni spíše stručně. Navíc Jiří z Poděbrad a Vladislav Jagellonský nejsou ani uvedeni jménem.

Velké politické události, které nemají k Chebu přímý vztah, se v kronice objevují v mnohem menší míře. V této oblasti lze uvést opět Ludvíka IV. Bavora, Zikmunda Lucemburského, Ferdinanda I. Habsburského a Karla V. Habsburského. Tyto události jsou přes svou vzdálenost líčeny spíše ve větší šíři.

Vyvstává tedy otázka podstaty Engelhardova výběru těchto osobností. Mnohdy hrál jistě roli vztah osobností k Chebu. Ten však nebyl rozhodující. Mnohé osobnosti, které výrazně zasáhly do dějin města, nejsou uvedeny vůbec. To je případ Fridricha II. Štaufského, Přemysla Otakara II., Václava II. či Karla IV. Jiné významné osobnosti sice zmíněny jsou, ale ne v rozsahu, v jakém by si byly zasloužily, např. Fridrich Barbarossa, Rudolf Habsburský či Jiří z Poděbrad.

V několika případech je jemně naznačen Engelhardův názor. Jedná se o osobnost Viléma Holandského a vztah Václava IV. a Ruprechta Falckého. Z tohoto však nelze usuzovat, že by osobní antipatie mohly hrát roli při výběru či šíří informací v této kronice.

Spíše by se snad dalo hovořit o neúplné znalosti dějin a omezeném přístupu k informacím. Bylo již zmíněno, že Engelhard nepatřil do okruhu městské správy a neměl tedy přístup k městskému archivu. Používal sice jakési „staré rukopisy“, ale jejich informační hodnota mohla být značně omezena. Více psal tedy až podle ústního vyprávění a vlastních zkušeností. Je tedy možné, že o mnoha osobnostech a událostech jednoduše nevěděl, protože neměl žádný pramen, který by se o nich zmiňoval, a jelikož lidové vyprávění v sobě neuchovalo vzpomínku na ně.

Možná však ani nebylo Engelhardovým cílem zapsat informace o všech významných panovnících, příp. alespoň o těch, kteří zasáhli do dějin města. Engelhard psal kroniku města, v níž osobnosti panovníků nepředstavují hlavní téma. Panovníci do dějin města zasahují, přijíždějí do něj, svolávají do něj sněmy atp., ale tyto události jsou v Engelhardově kronice jen jedněmi z mnoha.

Pokud si povšimneme titulatury panovníků v kronice, zjistíme, že odpovídá spíše době vzniku této kroniky. Panovníci, kteří byli jen římskými králi, jsou titulováni jako císaři.³¹⁸ Titul římského krále se objevuje jen dvakrát. Ve dvou případech (císař Vilém Holandský a král Ruprecht Falcký) by se v použití jednoho či druhého titulu mohlo jednat o projev Engelhardova osobního názoru, v případě krále Ferdinanda I. se jedná o logický důsledek toho, že se objevuje společně s císařem Karlem V. Fridrich I. Habsburský je v kronice titulován jako arcivévoda rakouský, ačkoliv byl rakouským vévodou.³¹⁹

V kronice se objevuje sedm římských panovníků, kteří nebyli českými králi, tři panovníci, kteří byli římskými vládci i českými králi zároveň, a pět českých králů, kteří nebyli římskými panovníky. Titul českého krále se objevuje jen u čtyř osob: Jan Lucemburský (spolu s titulem krále polského), Václav IV. (spolu s titulem římského císaře), Jiří z Poděbrad (bez uvedení jména) a Ferdinand I. (spolu s tituly císaře římského, krále římského a krále uherského). Ladislav Pohrobek je titulován pouze jako král, Vladislav Jagellonský jen jako královský majestát (bez uvedení jména). Matyáš Korvín je označen jako uherský král.

³¹⁸ Poslední císařská korunovace v Římě proběhla roku 1452, korunován tehdy byl Fridrich III. Habsburský. Karel V. Habsburský byl jako poslední panovník korunován na císaře papežem na italské půdě. Stalo se tak roku 1530 v Bologni.

³¹⁹ Rakousko bylo na arcivévodství oficiálně povýšeno až roku 1453.

Titul římských císařů se objevuje u devíti osob: Fridrich Barbarossa, Vilém Holandský, Rudolf Habsburský, Ludvík Bavor, Fridrich Habsburský, Václav IV. (spolu s titulem krále českého), Zikmund Lucemburský (není titulován jako český král), Ferdinand I. (spolu s tituly krále římského, českého krále a uherského krále) a Karel V. Titul římského krále se objevuje u dvou osob: Ruprecht Falcký (jediný není nikdy titulován jako císař) a Ferdinand I. (spolu s titulem římského císaře, krále českého a krále uherského).

Římští panovníci tedy v kronice převládají. Pokud byl nějaký vladař současně římským panovníkem a českým králem, je vždy titulován jako římský císař, avšak titul českého krále se neobjevuje u Zikmunda Lucemburského. Není uveden také u Matyáše Korvína. Ladislav Pohrobek a Vladislav Jagellonský nemají královský titul blíže určen. Tento úzus poněkud uměle „snižuje“ počet českých králů v tomto díle.

Římští panovníci se objevují od nejstaršího období, prvním českým králem uvedeným v kronice je až Jan Lucemburský. Čeští králové jsou tedy zmiňováni až od doby, kdy se Cheb stává trvalou zástavou.

Vládcí jiných zemí se v kronice objevují spíše okrajově, jako účastníci sněmu, členové panovníkova doprovodu, účastníci jednání atp. Ani vládcí okolních zemí do dění v Chebu podle informací v kronice nezasahovali.

9. Politický obraz Chebu a Chebska v kronice Pankráce Engelharda z Haselbachu

Tato kapitola představí politický obraz Chebu a Chebska ve středověku a v raném novověku, jak je fixován v kronice Pankráce Engelharda z Haselbachu. Kronika město Cheb i Chebsko pojmenovává mnohokrát. Z výskytů pojmenování města jsou vybrány ty, které nějakým způsobem naznačují politické postavení Chebu. Obrázek města Chebu se objevuje také v iluminacích kroniky (viz Příloha 8).

9.1 Cheb

V předmluvě kroniky je uvedeno, že je věnována „purkmistrům a radě královského říšského města Chebu“.³²⁰ Cheb je tedy i k roku 1560 uveden jako město říšské,³²¹ jsou zmíněni jeho purkmistři a rada. Uvedení purkmistrů a rady, příp. radních města Chebu je v kronice poměrně časté.³²² Pro novější období jsou někdy také purkmistři či členové rady jmenováni.³²³ Cheb je vždy označován jako město a nazýván Eger. Pod stejným jménem je uváděna i řeka Ohře.³²⁴

Engelhard popisuje jak se „z knížecího města Chebu stalo císařské nebo říšské město“.³²⁵ Stalo se tak podle Engelharda sňatkem císaře Fridricha Barbarossy s Adélou z Vohburku, dědičkou Chebu a Chebska. Tuto svatbu Engelhard chybně klade až do roku 1179.³²⁶ „Císařským říšským městem“ pak Cheb podle kroniky zůstal 136 let (tj. do roku 1315)³²⁷ do časů krále Ludvíka IV. Bavora.³²⁸

³²⁰ „...burgermeistern und rate der khüniglichen reichstatt Eger...“ (Gradl, 1884, 3).

³²¹ Říšským městem byl Cheb jen do roku 1322.

³²² „...burmeister und rathern...“ (Gradl, 1884, 12), „...herrn burgermaister und rathe zu Eger...“ (Gradl, 1884, 23) atp.

³²³ „...herr Bernard Schmidl, als der zeit ältester herr burgermeister...“ (Gradl, 1884, 36), „...herr Erhart Wernher, burgermeister zu Eger...“ (Gradl, 1884, 46), „...und seind die zeit ratschern gewesen: herr Erhart Wernherr, der bawherr, Klement Pichlberger, Nikl Kessler, Erasmus Kramer, vier burgermeister, Bernhart Schmidl, Ludwig Daniel, Wolff Frissl, Peter Rupprecht, Kaspar Walther, Georg Markl,...“ (Gradl, 1884, 54) aj.

³²⁴ „...die brucken uber die Eger...“ (Gradl, 1884, 44).

³²⁵ Gradl, 1884, 9.

³²⁶ Ve skutečnosti k ní došlo roku 1149.

³²⁷ Ve skutečnosti do roku 1322.

³²⁸ „...durch dise heurat ist Eger aus einer furstlichen stat. ein key. und reichstat worden, ... ist auch ein key. reichstat bliben bey hundert und sechs und dreissig jar, bis die versatzung durch keyser Ludewig (von) Beiern geschehen...“ (Gradl, 1884, 10–11). Engelhard však tuto kapitolu (co se letopočtů týče) podává značně zmatečně. Gradl v poznámkovém aparátu vysvětluje, že Cheb byl císařským městem, říšským lénem v letech 1149–1154, říšským městem v letech 1275–1290 a (1290) 1305–1321, ačkoliv byl jako říšské město označován i později (Gradl, 1884, 10–11).

Zástavu města Chebu klade Engelhard do roku 1315³²⁹ a uvádí, že za 40 tisíc hřiven stříbra³³⁰ tak byl Cheb Ludvíkem Bavorem převeden na českého a polského krále Jana Lucemburského. Tím také Cheb přestal být říšským městem.³³¹

Jak je z výše uvedeného patrné, věnuje se Engelhard postavení města Chebu především ve starším období. Zprvu ho označuje jako město knížecí, které se stalo městem císařským a říšským, až o tento status nakonec opět přišlo. Okolnosti těchto změn popisuje. Sám však město ve svém období označuje jako říšské. Často je město označeno synekdochou „purkmistr a rada“. V novějším období jsou purkmistři i radní několikrát jmenováni.

9.2 Chebsko

Chebsko je v kronice zmiňováno poměrně často. Objevuje se několik názvů pro celé historické území Chebska – Eger landt,³³² Eger kreiss,³³³ Egerland,³³⁴ Egerlandt,³³⁵ Egerkreiss,³³⁶ Egerlant³³⁷ a Egerkreys.³³⁸

Chebsko je v čase panování rodu Vohburků označováno jako knížectví, což neodpovídá historické realitě.³³⁹

Je tedy patrné, že autor kroniky nevnímal město izolovaně, ale v širším kontextu jeho okolí, příp. celého historického území.

³²⁹ Ve skutečnosti roku 1322.

³³⁰ Ve skutečnosti 20 tisíc hřiven stříbra.

³³¹ „...gedacht kayser Ludwig gemelter statt souher beschwerd zu entledigen, versetzt derhalben die statt Eger mit irer zugehörung umb 40 tausent marckh silbers khunig Johansen in Behaim und Polen und solchs geschah im anfang geschriebenen jar, nemlich 1315 jar; durch diese verpfandung hat Eger aufgehöret , ein reichstatt zu sein...“ (Gradl, 1884, 15–16).

³³² „...der het Eger und das gantze Eger landt...“ (Gradl, 1884, 8).

³³³ „...ist Eger und der ganz Eger kreiss...“ (Gradl, 1884, 8).

³³⁴ Např. Gradl, 1884, 10.

³³⁵ Např. Gradl, 1884, 25.

³³⁶ Např. Gradl, 1884, 34.

³³⁷ Např. Gradl, 1884, 38.

³³⁸ Např. Gradl, 1884, 44.

³³⁹ „...ist Eger und der ganz Eger kreiss sein fürstentumb gewesen...“ (Gradl, 1884, 8) a „...die stat Eger und das gang Egerland, welches da zumalen ein sonder fusrtentumb war...“ (Gradl, 1884, 10).

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala chebskými městskými kronikami předbělohorského období. Zvláštní pozornost byla věnována nejstarší z těchto kronik, tedy kronice Pankráce Engelharda z Haselbachu z roku 1560, která založila tradici chebského městského kronikářství.

Byla představena v kontextu ostatních chebských městských kronik předbělohorského období, jimiž jsou dále kronika Hanse Schönstettera, kronika Endrese Baiera, kronika Jana Goldhammera, Baltazara Brusche a jeho synů Jana a Abraháma, kteří jsou Engelhardovými pokračovateli, dílo Adama Fabiána Zolitsche a dílo Kašpara Brusche. Všechna tato díla z Engelharda čerpají nebo na něj navazují, objevují se v nich pasáže nebo citace z této kroniky. Dále existuje několik výpisů z této kroniky nebo různých přípisů k ní, např. *Kronika komendy německého řádu v Chebu*.

Engelhardova kronika byla hojně opisována, do dnešní doby se dochovalo osmnáct opisů této kroniky, které jsou uloženy v Chebu, v Plzni, v Praze, v Litoměřicích a v Kroměříži. Je tedy zřejmé, že význam Engelhardovy kroniky byl od doby jejího vzniku až po konec 19. století značný. Stala se podnětem, inspirací a zdrojem další kronikářské tvorby v Chebu.

Na textu kroniky byl zkoumán obraz českých králů a římských panovníků středověku a raného novověku. Těchto panovníků se v kronice objevuje celkem patnáct: Fridrich I. Barbarossa, Vilém II. Holandský, Rudolf I. Habsburský, Fridrich I. Habsburský zvaný Sličný, Ludvík IV. Bavor, Jan Lucemburský, Václav IV. Lucemburský, Ruprecht III. Falcký, Zikmund Lucemburský, Ladislav Pohrobek, Matyáš Korvín, Ferdinand I. Habsburský a Karel V. Habsburský. Zmíněni jsou také Jiří z Poděbrad a Vladislav II. Jagellonský, avšak nejsou uvedeni jménem. Zdá se tedy, že se jedná o nesoustavný, až náhodný výběr osobností panovníků.

Mnozí panovníci, kteří výrazně zasáhli do dějin města, nejsou uvedeni vůbec, např. Fridrich II. Štaufský, Přemysl Otakar II., Václav II. či Karel IV. Jiní významní panovníci zmíněni jsou, ale ne v rozsahu, v jakém by si byli zasloužili, např. Fridrich I. Barbarossa, Rudolf I. Habsburský či Jiří z Poděbrad.

Několik zmínek se týká jen zvolení či úmrtí daných panovníků, to je případ Viléma II. Holandského, Rudolfa I. Habsburského, Ruprechta III. Falckého a Ladislava Pohrobka.

V souvislosti s dějinami města jsou obšírněji zmíněni Fridrich I. Barbarossa, Ludvík IV. Bavor, Fridrich I. Habsburský, Jan Lucemburský, Václav IV. Lucemburský, Zikmund Lucemburský, Jiří z Poděbrad, Matyáš Korvín, Vladislav II. Jagellonský, Ferdinand I. Habsburský a Karel V. Habsburský. I v této skupině by však bylo možné uvést více informací o Fridrichu I. Barbarossovi, Jiřím z Poděbrad, Matyáši Korvínovi či Vladislavu II. Jagellonském. V kontextu velkých politických událostí, které nemají k Chebu přímý vztah, se v kronice objevují Ludvík IV. Bavor, Zikmund Lucemburský, Ferdinand I. Habsburský a Karel V. Habsburský.

Při pokusu o objevení příčin tohoto výběru bylo zmíněno několik možností: vztah daného panovníka k Chebu, který však jistě nebyl kritériem jediným a rozhodujícím, osobní autorovy názory a sympatie, jež lze uvažovat spíše okrajově, neúplná znalost dějin a omezený přístup k informacím, které pravděpodobně sehrály velkou roli, a celkově jiné zaměření kroniky, jež také jistě mělo velký vliv.

Více se objevují panovníci Svaté říše římské. Kronika tedy řadí Cheb spíše do říšského kontextu, ale toto zařazení není nijak zvlášť výrazné. Stejně tak vliv českých králů není v kronice příliš výrazný.

Vládcí okolních zemí se v kronice objevují spíše okrajově, jako účastníci sněmu, členové panovníkova doprovodu atp., do dění v Chebu podle informací v kronice nezasahovali.

Co se titulatury panovníků týká, odpovídá v drtivé většině případů raně novověkému stavu.

V poslední kapitole byl stejným způsobem podán politický obraz města Chebu a Chebska, který je v této kronice fixován. Engelhard se postavení města Chebu věnoval především ve starším období. Pro vohburské období označuje Chebsko jako knížectví, Cheb jako knížecí město. Ve štaufském období mluví o Chebu jako o říšském městě, které tento status ztratilo předáním do zástavy českému králi. Sám však i pro rok 1560 popisuje Cheb jako říšské město. Často se také místo jména města objevuje synekdocha „purkmistr a rada“.

Poměrně často jsou v textu zastoupena různá označení Chebska, což ukazuje, že autor vnímal město v kontextu historického území, s nímž byl spojen.

Seznam pramenů

GRADL, H. (ed.): *Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III.* Prag 1884.

Cheb, Státní okresní archiv, fond č. 1: Archiv města Cheb – Knihy, inv. č. 992: Pangratz Engelhard von Haselbach, *Chronica urbis Egrae*; XVIII².

Kramerius: dostupné na adrese
kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowPageDoc.do?id=1081493&mcp=&s=jpg&author=.

Manuscriptorium: dostupné na adrese
http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.

Porta fontium: dostupné na adrese <http://www.portafontium.eu/chronicle/soap-ch/00001-mesto-cheb-vogl-1779-1818-sig528>.

Praha, Knihovna Národního muzea, sign. VI F 43: Pangratz Engelhard von Haselbach, *Egrische Cronica*; 1560–1571.

Seznam literatury

BENEŠ, Z.: *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepisectví*. Praha 1993.

BOBKOVÁ, L.: Stadt, Region und Herrscher in der spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Historiografie der Oberlausitzer Städte am Beispiel der Stadt Görlitz. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert*. Praha 2011. s. 318–343.

BOHÁČ, J.: *Deset obrazů z dějin Chebského muzea*. Cheb 2003.

BOHÁČ, J.: *Cheb*. Praha – Litomyšl 2008.

BOHÁČ, J.: *Cheb město. Historicko-turistický průvodce č. 11*. Domažlice 1999.

BOLDT, F.: *Cheb. Město evropských dějin*. Praha 2010.

BRODSKÝ, P.: *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze*. Praha 2000.

ČORNEJ, P.: Kronika. In Mocná, D. – Peterka, J. et al., *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha 2004. s. 332–337.

DUDÍK, B. (ed.): Chronik des Deutschorden-Priester-Kommende zu Eger v. J. 1580. *MGVDB* 9, 1871, s. 65–78.

FRÖDE, T.: Die Bautzner Stadtchroniken. Betrachtung der Beziehung zu Böhmen. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert*. Praha 2011. s. 344–352.

GRADL, H. (ed.): *Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III*. Prag 1884.

HALLA, K.: Papírenská výroba v Chebu. *Sborník Chebského muzea* 2002, s. 185–203.

HARC, L.: Schlesien als Gebiet der Böhmisches Krone in der frühneuzeitlichen schlesischen Historiographie. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert*. Praha 2011. s. 109–123.

HLAVÁČEK, I.: Nástin historiografie města Chebu a Chebska. *Sborník Chebského muzea* 1997. Cheb 1997. s. 132–140.

HRACHOVEC, P.: Böhmische Themen in den Erzählungen über die Gründung und Frühgeschichte der Stadt Zittau in Zittauer Stadtchronistik des frühen 17. Jahrhunderts. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert*. Praha 2011. s. 374–402.

ITERSKÁ et al.: *Cheb 1322–1972*. Cheb 1972.

KALOČOVÁ, J.: *Průvodce literárními pojmy*. s. 1., 1991.

KARPATSKÝ, D.: *Malý labyrint literatury*. Praha 2001.

KOLÁR, J.: K typologii české historické prózy z období humanismu. In Kolár, J., *Návraty bez konce. Studie k starší české literatuře*. Brno 1999. s. 195–207.

KUBŮ, F.: *Chebský městský stát. Počátky a vrcholné období do počátku 16. století*. České Budějovice 2006.

KUBŮ, F.: Renesanční Cheb v jedenácti obrazech. *MZČK* 25, 1989, s. 91–109.

KUBŮ, F.: *Štaufská ministerialita na Chebsku*. Cheb 1997.

KUTNAR, F. – MAREK, J.: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha 2009.

Manuscriptorium: dostupné na adrese

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.

PAVERA, L. – VŠETIČKA, F.: *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc 2002.

SIEGL, K.. (ed.): Aus der Chronik des Johannes Brus. In *Egerer Jahrbuch* 28. Eger 1898, s. 49–75.

STURM, H.: *Eger – Geschichte einer Reichstadt*. Augsburg 1951.

ŠAMÁNKOVÁ, E.: *Cheb*. Praha 1974.

TENČÍK, F.: *Slovníček literárních pojmů*. Praha 1976.

TOŠNEROVÁ, M.: Kroniky českých měst raného novověku. *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2008. Sborník ze 17. odborné konference v Olomouci z 5.–6. listopadu 2008*. Olomouc 2009. s. 175–185.

TOŠNEROVÁ, M.: *Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v letech 1526–1620*. Praha 2010.

TOŠNEROVÁ, M.: Narativní prameny k dějinám českých měst z období raného novověku ve Sbírce rukopisů Archivu Národního muzea. *Studie o rukopisech* XLI, 2011. Praha 2011. s. 93–112.

TOŠNEROVÁ, M.: *Raně novověké narativní prameny k dějinám českých měst*. Disertační práce, KPVHAS UK. Praha 2012.

TRUHLÁŘ, A.: *Rukověti humanistického básnictví v Čechách a na Moravě / 5 S-Ž*. Praha 1982.

VLAŠÍN, Š. et al.: *Slovník literární teorie*. Praha 1984.

WOHLGEMUTHOVÁ, J.: Persönlichkeit und Werk von Christophorus Manlius und deren bohemikale Bindungen. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert*. Praha 2011. s. 403–415.

ZDICHYNEC, J.: Die Chronistik der Stadt Lauban des 16. und des ersten Drittels des 17. Jahrhunderts und ihre bohemikalen Bezüge. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert*. Praha 2011. s. 353–373.

ZILYNSKÁ, B.: Chronik Benedikt Johnsdorfs über die Böhmisches Krone und die Stellung Schlesiens im Rahmen der Kronländer. In Bobková, L. – Zdichynec, J., *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die Schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert*. Praha 2011. s. 82–108.

Seznam příloh

Příloha 1 – Autor kroniky Pankrác Engelhard z Haselbachu

Příloha 2 – Erb Pankráce Engelharda z Haselbachu

Příloha 3 – Fridrich Barbarossa povyšuje Cheb na říšské město

Příloha 4 – Václav IV. navštěvuje Cheb

Příloha 5 – Zikmund Lucemburský navštěvuje Cheb

Příloha 6 – Ferdinand I. navštěvuje Cheb

Příloha 7 – Karel V. navštěvuje Cheb

Příloha 8 – Město Cheb

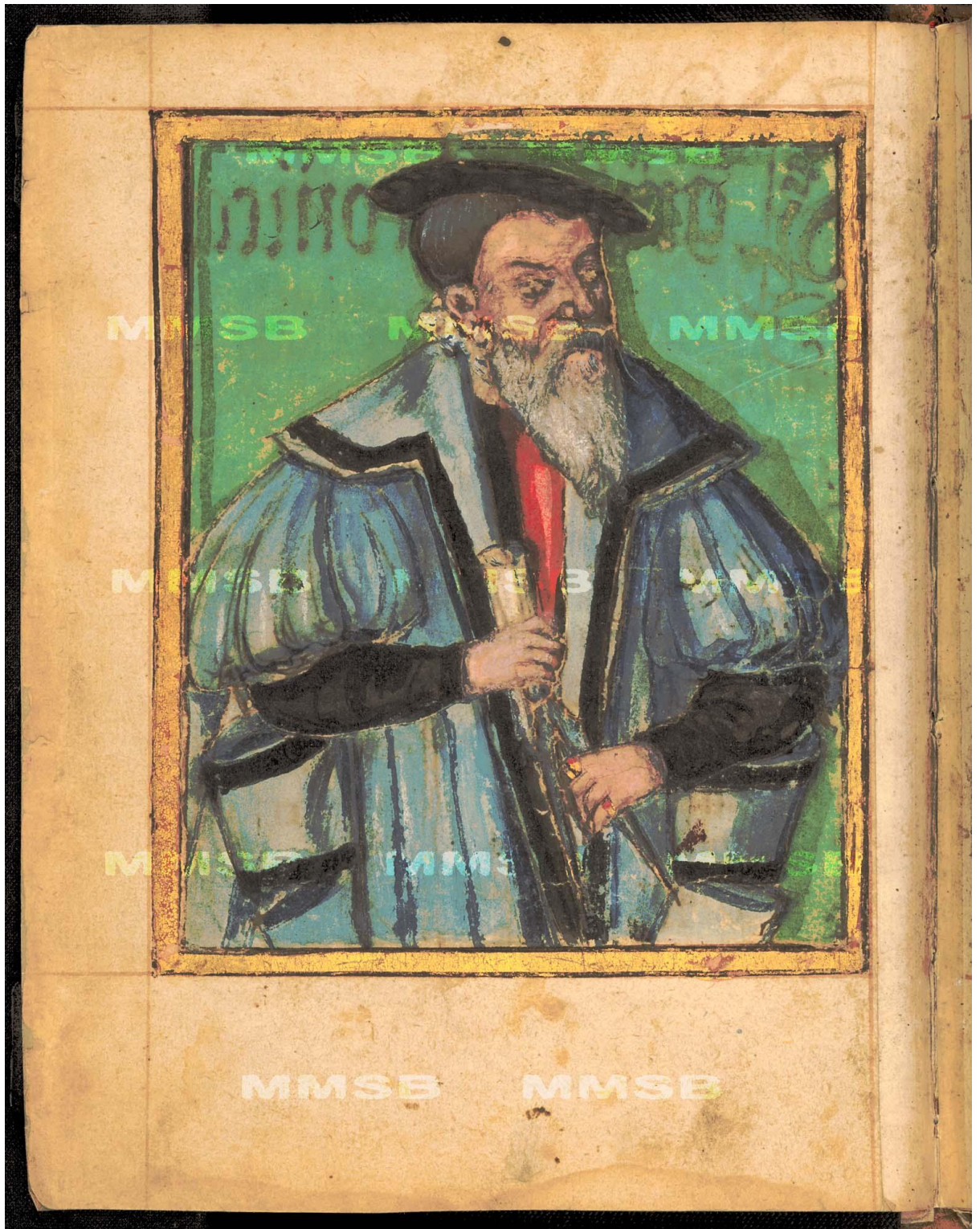
Příloha 9 – Ukázka textu autografu se jménem Pankráce Engelharda, s iniciálou G a razítkem
Národního muzea

Příloha 10 – Ukázka textu Gradlovy edice Engelhardovy kroniky

Příloha 11 – Transliterace části textu Engelhardovy kroniky

Příloha 12 – Exlibris Národního muzea na předním přidešті autografu kroniky

Příloha 1

Iv: Autor kroniky Pankrác Engelhard z Haselbachu³⁴⁰

340

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

Příloha 2

2r: Erb Pankráce Engelharda z Haselbachu, černý osekáný kmen stromu ve stříbrném poli³⁴¹

³⁴¹

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

Příloha 3

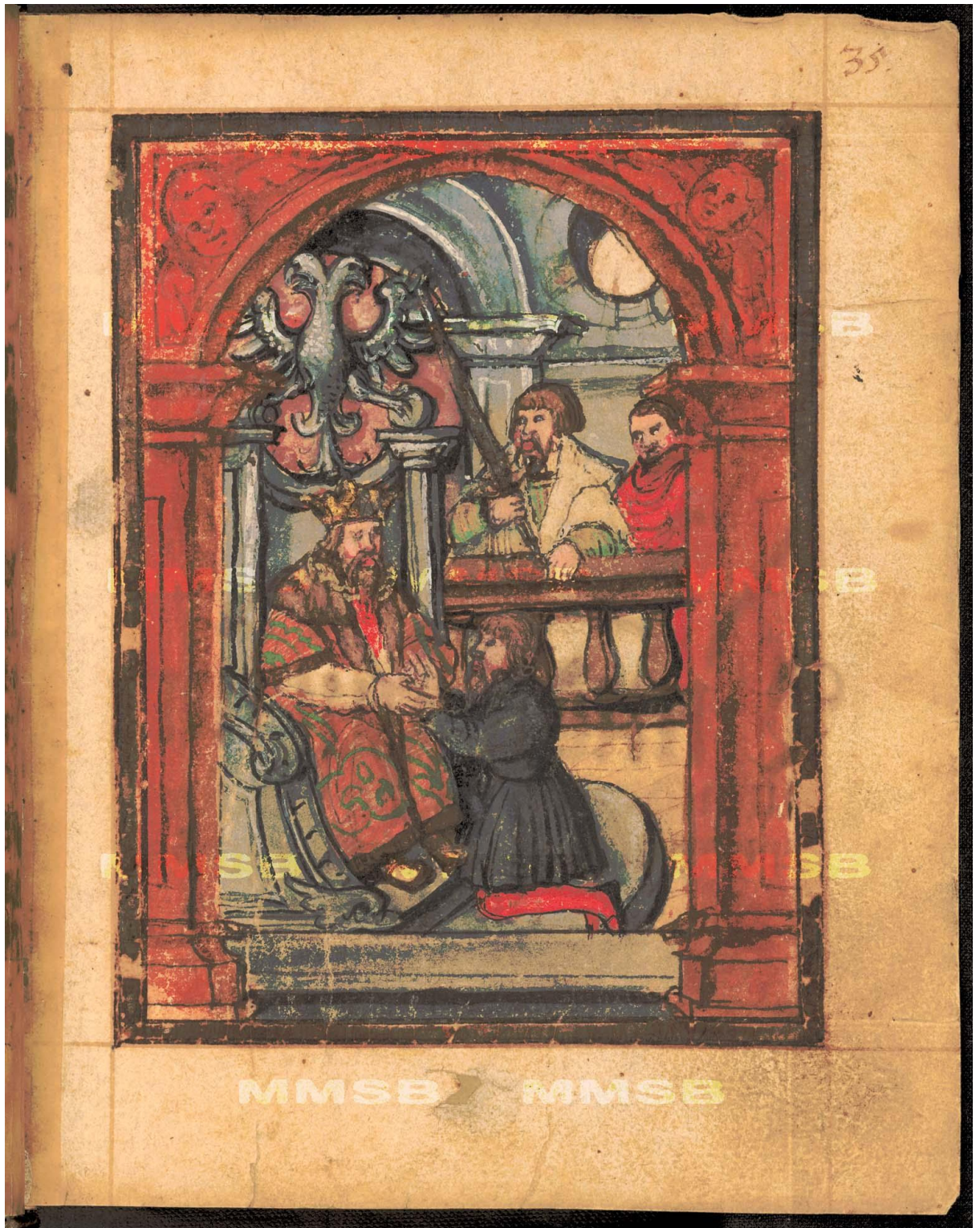

12r: Fridrich Barbarossa povyšuje Cheb na říšské město³⁴²

³⁴²

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

Příloha 4

35r: Václav IV. navštěvuje Cheb, před ním klečící postava³⁴³

³⁴³

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

Příloha 5

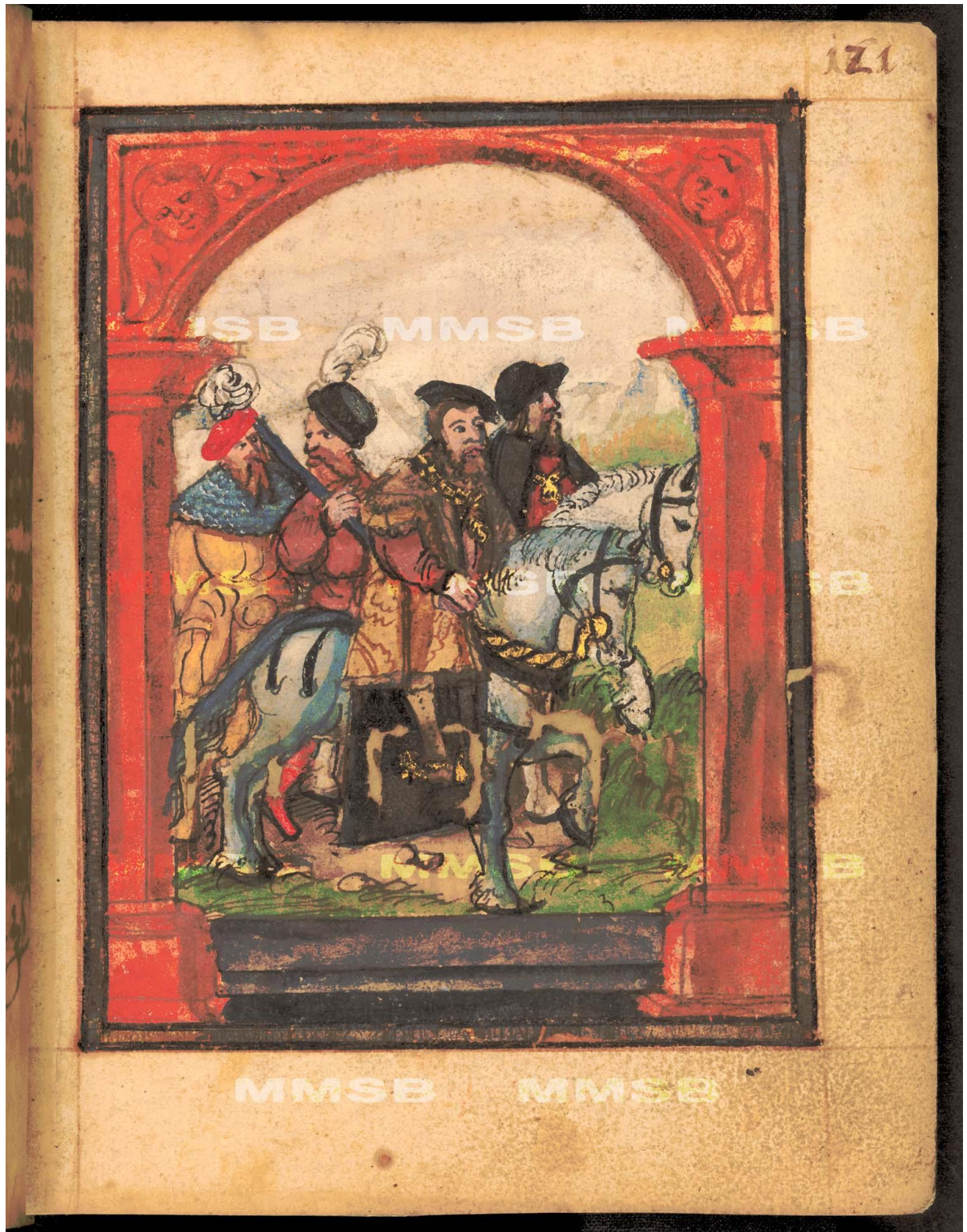

52r: Zikmund Lucemburský navštěvuje Cheb, před ním klečící postava³⁴⁴

344

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

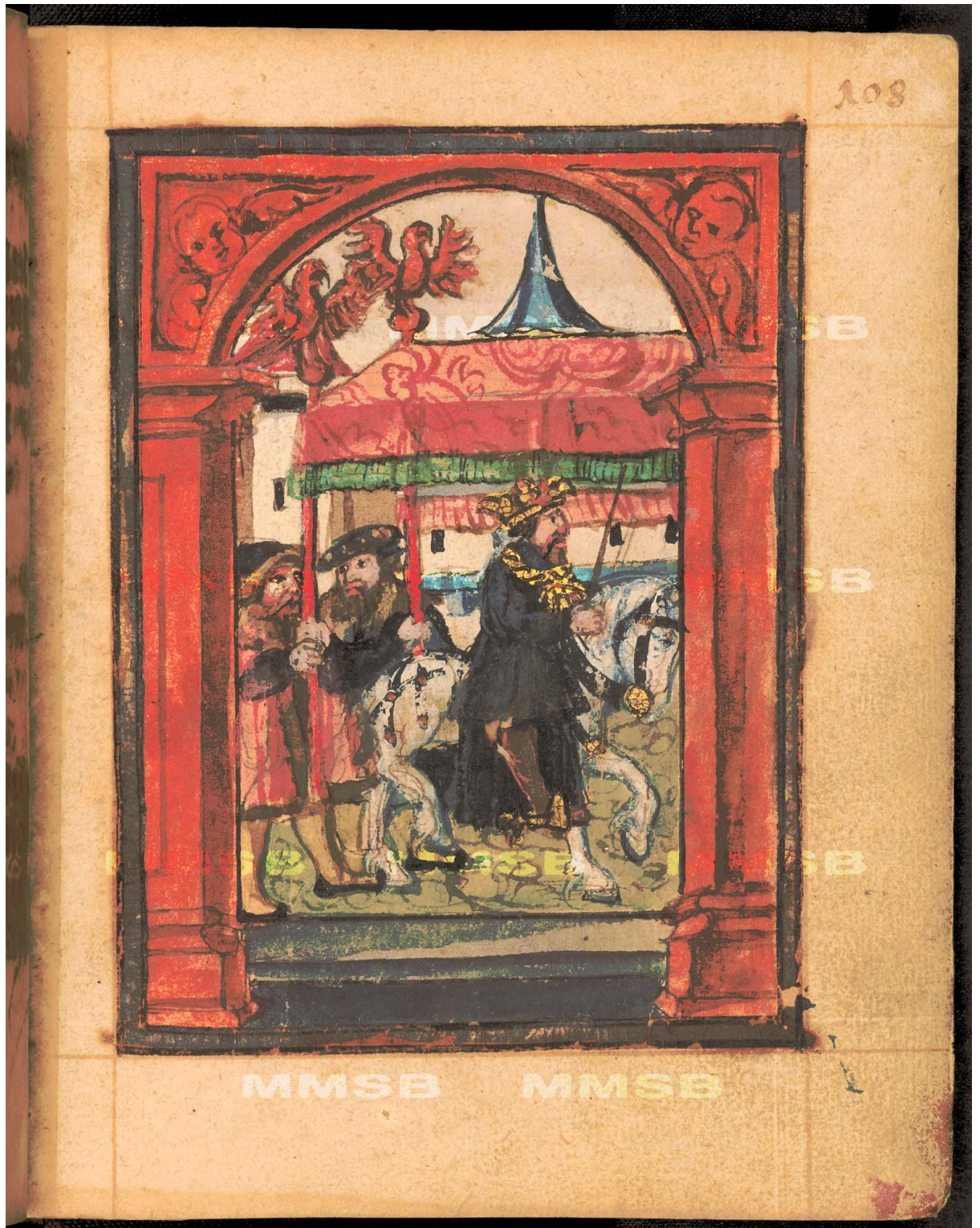
Příloha 6

108r: Ferdinand I. navštěvuje Cheb³⁴⁵

³⁴⁵

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

121r: Karel V. navštěvuje Cheb³⁴⁶

346

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

Příloha 8

9r: Město Cheb³⁴⁷

347

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

Příloha 9

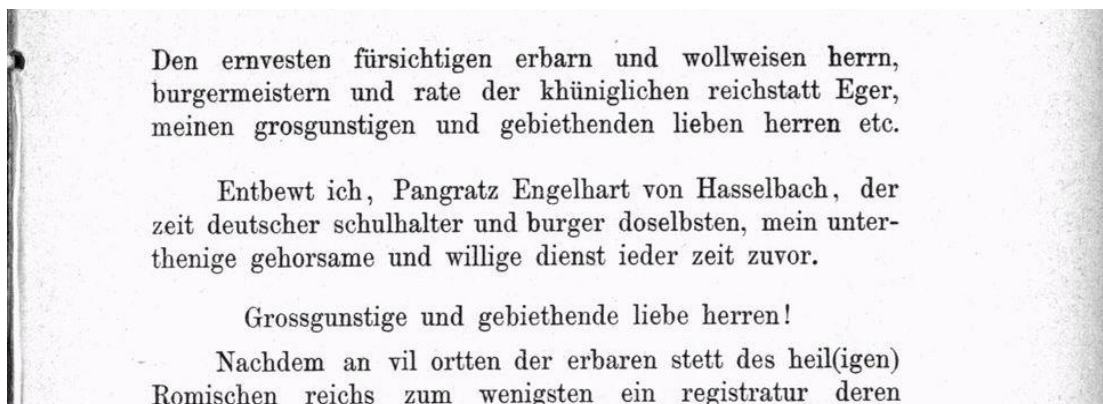

3r: Ukázka textu z autografu Engelhardovy kroniky, na sedmém a osmém řádku zmiňuje Engelhard sám sebe, dále folio obsahuje iniciálu G a razítko Národního muzea³⁴⁸

348

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

Příloha 10

Ukázka textu Gradlovy edice Engelhardovy kroniky, str. 3³⁴⁹

Příloha 11³⁵⁰

Den Erennvheften Furfichtigen
Erbaren vnnd wolweyfen herren
Burgermaifteren vnnd Rathe der
Khunighklichen reichftat Eger
Meinen grofgunftigen und gibiet=
tennden Lieben herren
Einbeut ich Pangratz Engelhart
von Hafelbach dertzeit Teutfcher
fchulhalter Vnnd Burger dafelbftn
Mein vnterthenige gehorfame und
Villige dienft yder zeit zuuor
Grofgunftige und ge=
biettennde liebe herrn
Nachdem an vill und
mer orten der Erbarn
ftet in heilligen römi=
fchenn Reich zum wenigiften
ein registfratur derenn...

³⁴⁹ kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowPageDoc.do?id=1081493&mcp=&s=jpg&author=. Citováno 6. 1. 2017.

³⁵⁰ Transliterace textu z folia 3r a části textu z folia 3v autografu Engelhardovy kroniky.
http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.

Příloha 12

FS: Exlibris Národního muzea na předním přidešti autografu Engelhardovy kroniky. Doplněna je současná signatura a další údaje, které se vztahují k uložení rukopisu v Knihovně Národního muzea.³⁵¹

³⁵¹

http://v2.manuscriptorium.com/apps/main/index.php?request=request_document&docId=set20090818_181_30.
Citováno 21. 10. 2016.